

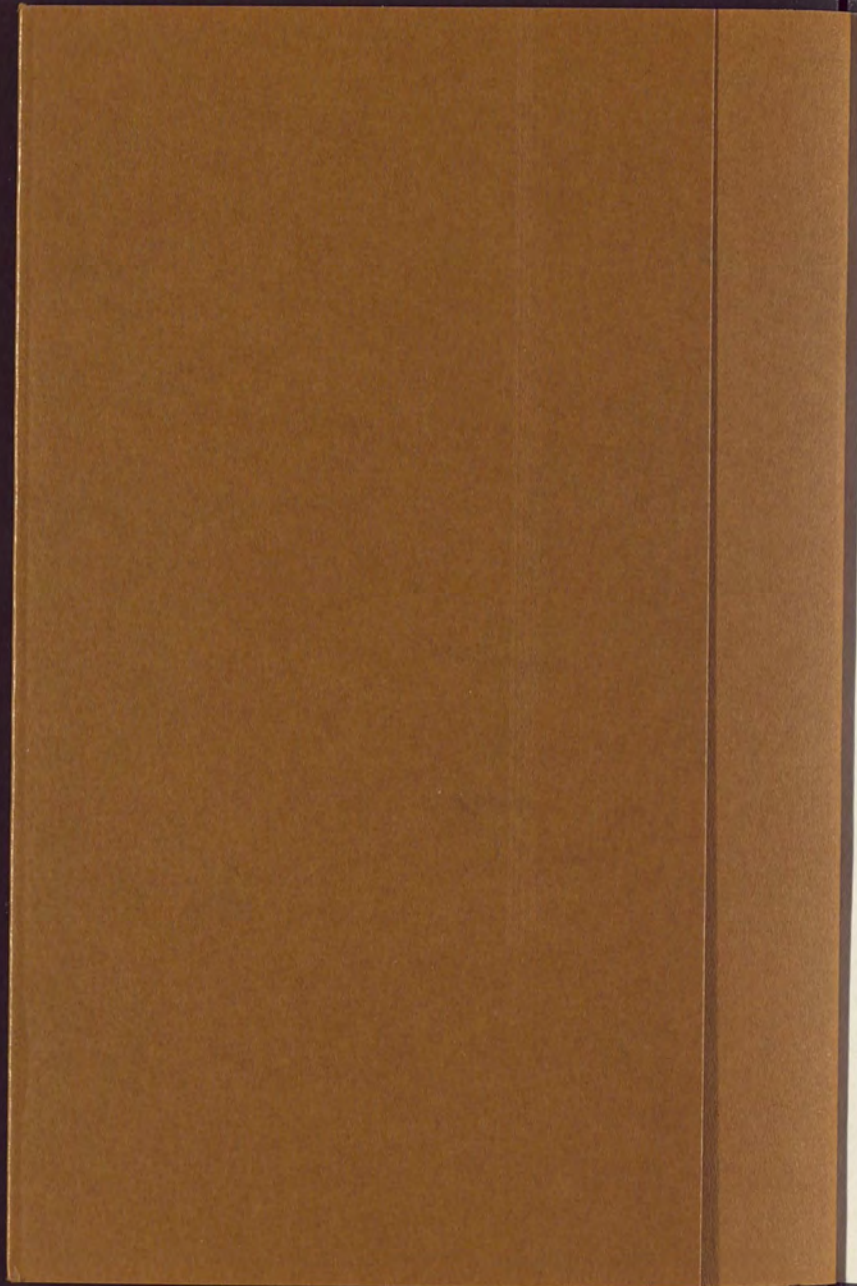
Ramón Cabanillas Enríquez
Eladio Rodríguez González

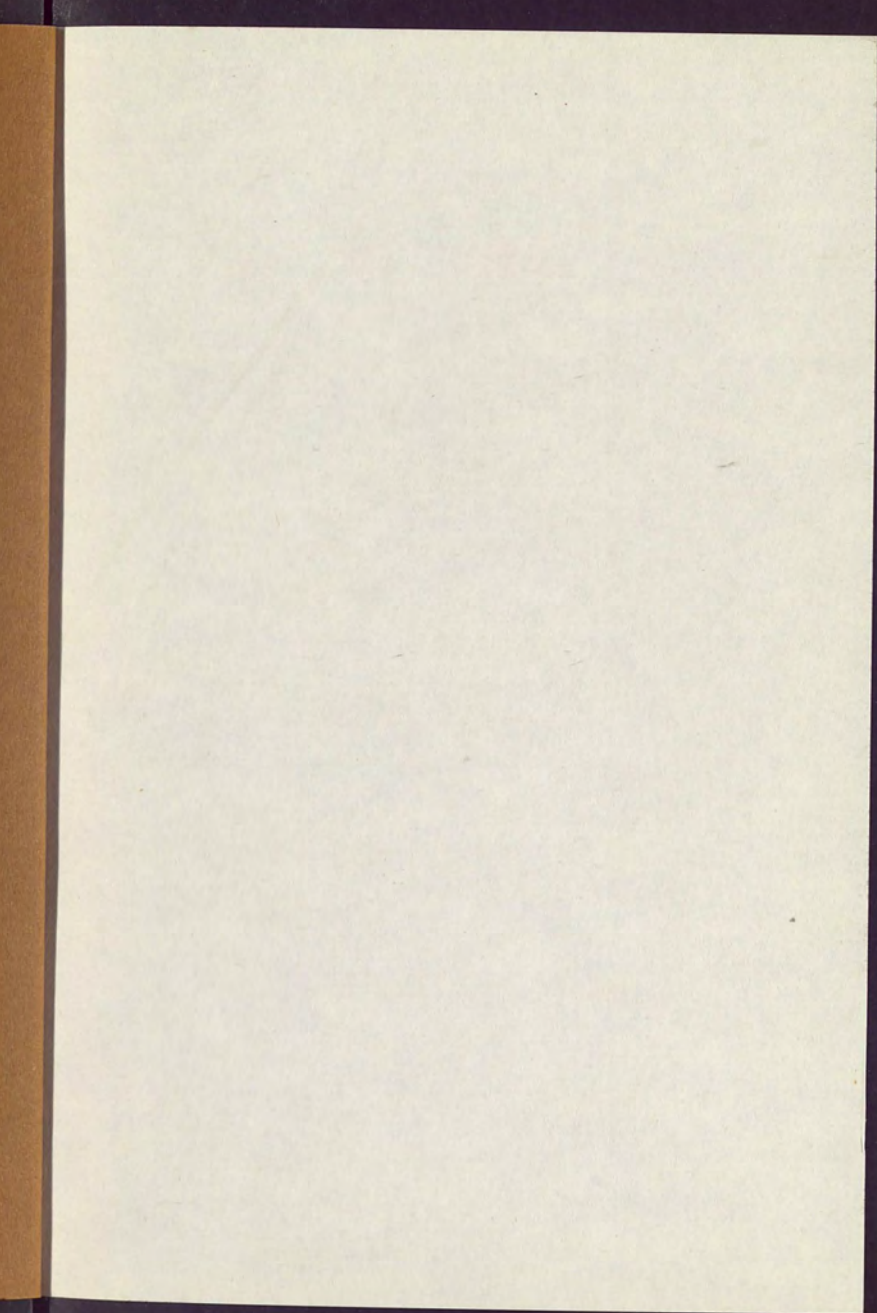
A SAUDADE NOS POETAS GALLEGOS

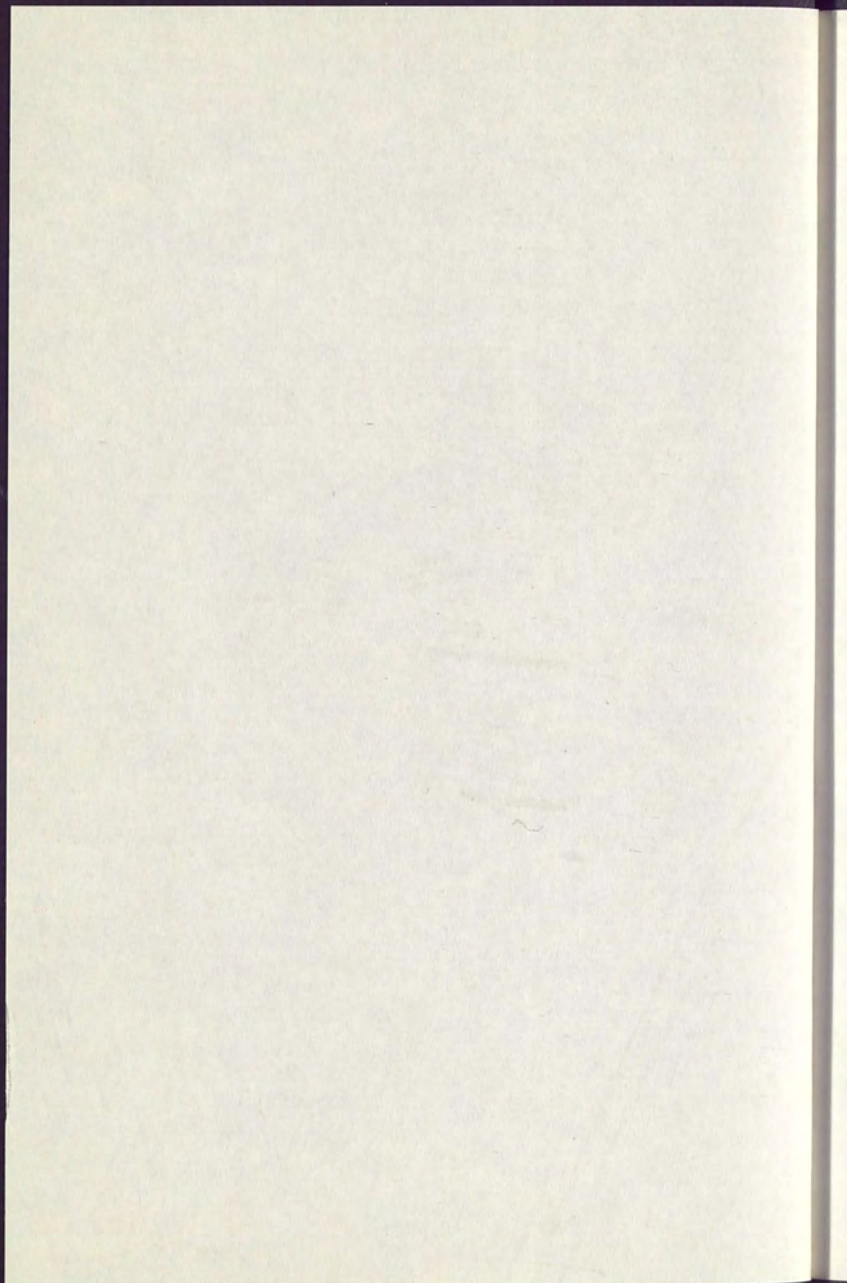

EDICIÓN FACSIMILAR

XUNTA DE GALICIA

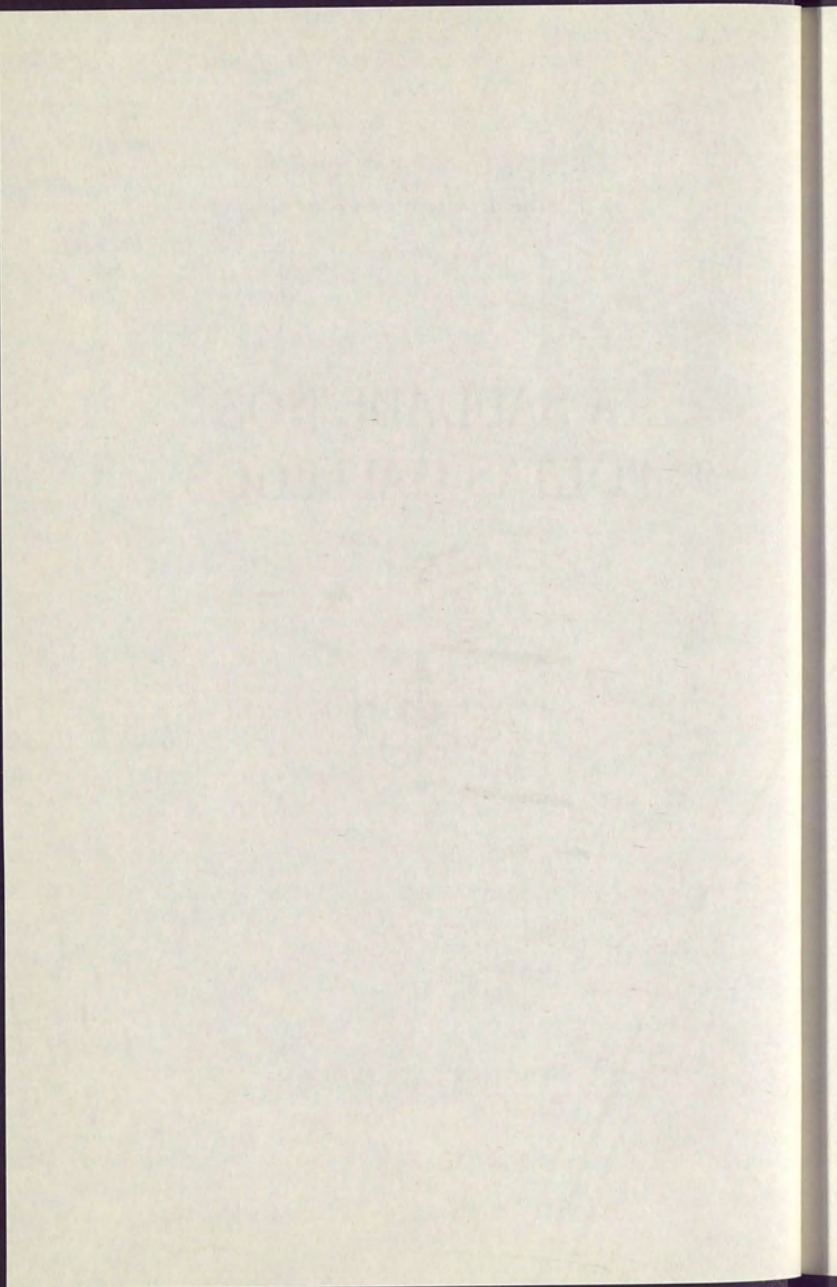

Ramón Cabanillas Enríquez
Eladio Rodríguez González

A SAUDADE NOS POETAS GALLEGOS

EDICIÓN FACSIMILAR

Ramón Cabanillas Enríquez
Eladio Rodríguez González

A SAUDADE NOS POETAS GALLEGOS

EDICIÓN FACSIMILAR

EDICIÓN DE:

Luís Alonso Girgado
Teresa Monteagudo Cabaleiro

Edita

XUNTA DE GALICIA
CONSELLERÍA DE EDUCACIÓN
E ORDENACIÓN UNIVERSITARIA
CENTRO RAMÓN PIÑEIRO PARA A
INVESTIGACIÓN EN HUMANIDADES

Conselleiro de Educación e Ordenación Universitaria

CELSO CURRÁS FERNÁNDEZ

Director Xeral de Política Lingüística

XESÚS P. GONZÁLEZ MOREIRAS

Coordinador Científico

CONSTANTINO GARCÍA

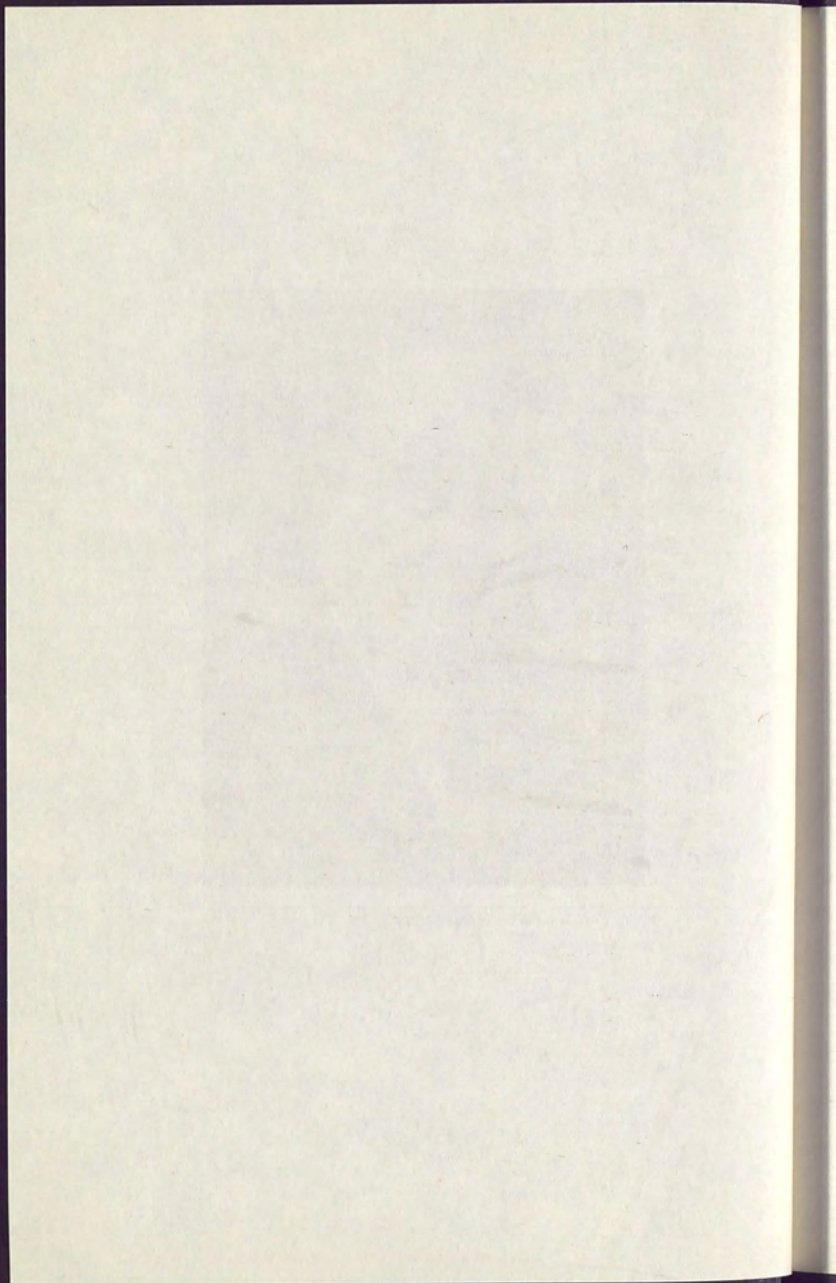
Realización: Gráficas ATV

ISBN: 84-453-2938-3

Depósito legal: C-2.191-2000

Eladio Rodríguez González
(1864-1949)

Presentación

Como en anos precedentes, o Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades quere presentar a súa contribución ó Día das Letras, que no ano 2001 homenaxea ó poeta, académico e lexicógrafo ourensán Eladio Rodríguez González.

Pois ben, con independencia dunha *Escolma* de textos de verso e prosa que o Centro presentará con posterioridade, penso que é moi oportuna esta edición facsimilar do que ata agora era unha rareza bibliográfica. Refírome a *A saudade nos poetas galegos*, que recolle dous fermosos e puntuais discursos: o da entrada do poeta Ramón Cabanillas como académico de número na Real Academia Galega (fito que tivo lugar en Mondariz o día 31 de agosto de 1920) e o de recepción do novo académico pronunciado

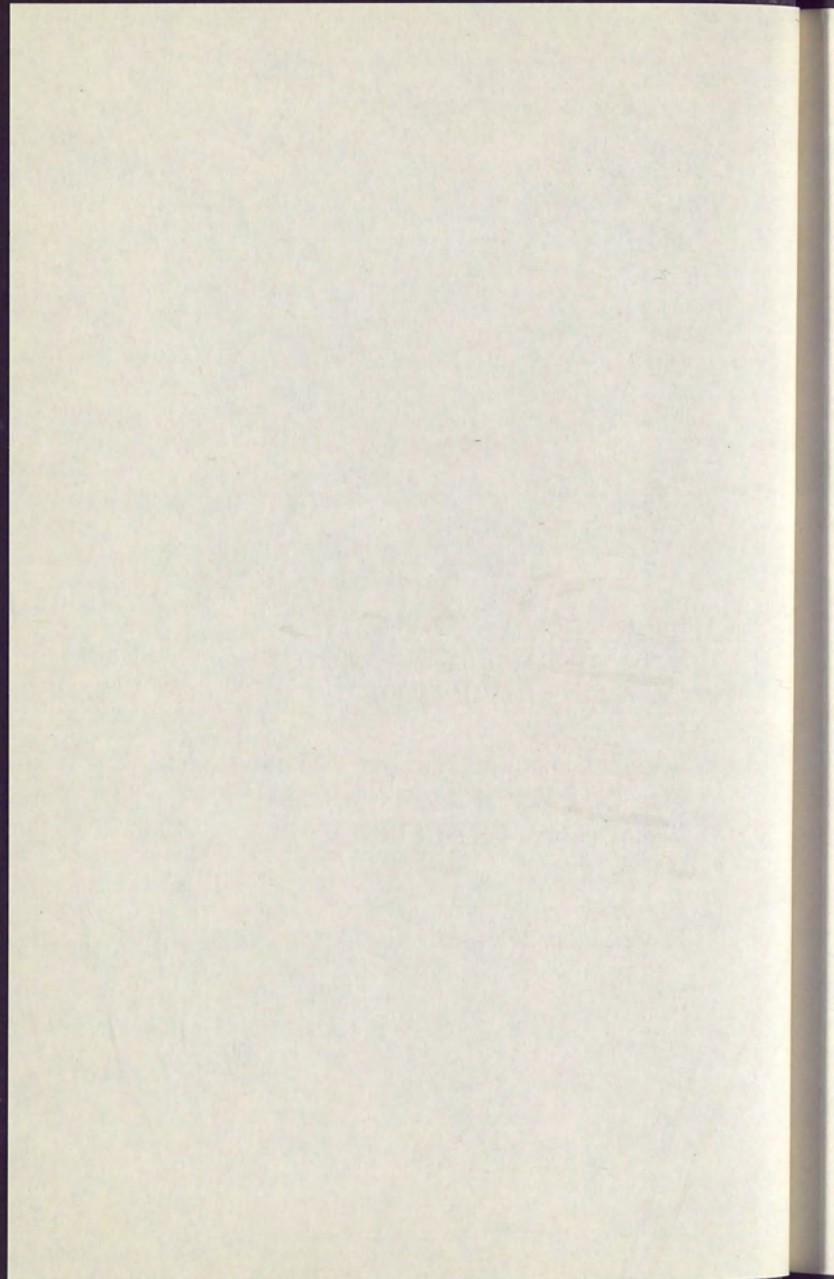
polo que era daquela secretario da institución, Eladio Rodríguez González.

Estamos –penso– diante dunha pequena xoia da nosa prosa ensaística e, así mesmo, dun fermoso e emocionado homenaxe ós nosos poetas, en particular a aqueles que lle deron voz propia á saudade como luz e memoria de Galicia e dos galegos.

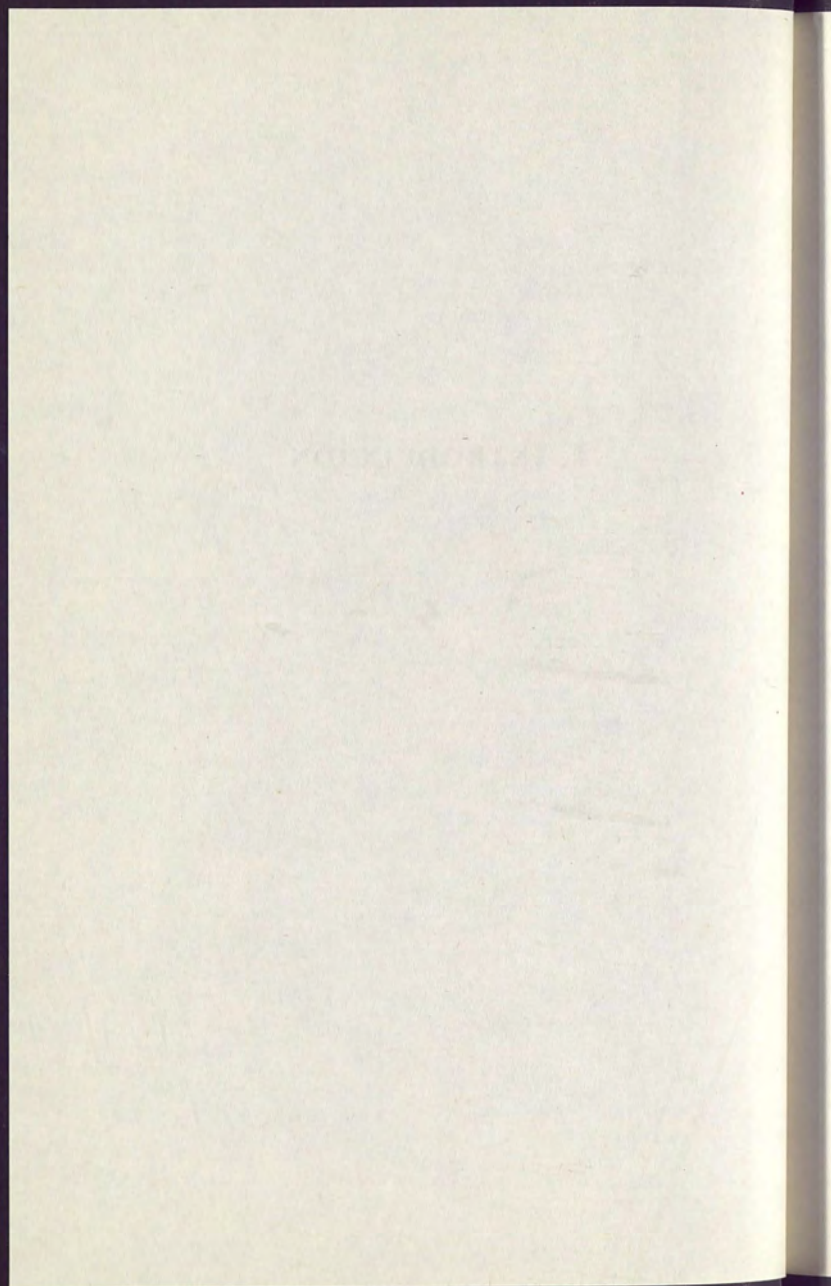
Celso Currás Fernández
CONSELLEIRO DE EDUCACIÓN E
ORDENACIÓN UNIVERSITARIA

ÍNDICE

1. Introducción
Unha sesión da Real Academia Galega:
(Mondariz, 31-VIII-1920)..... 13
2. Ramón Cabanillas Enríquez / Eladio Rodríguez González: *A saudade nos poetas gallegos* (FACSÍMILE)..... 27
3. Epílogo.
Referencias de prensa.....107

1. INTRODUCCIÓN

UNHA SESIÓN DA REAL ACADEMIA GALEGA (MONDARIZ, 31-VIII-1920).

O libro que aquí ofrecemos —*A saudade nos poetas gallegos*— en edición facsimilar, reproduce aquel que aparecera en 1920 co texto do discurso¹ pronunciado polo poeta cambadés Ramón Cabanillas (1876-1959) con motivo da súa entrada na Real Academia Galega o día 31 de agosto de 1920 como académico de número. Como é de rigor no protocolo académico, o discurso de Cabanillas, o novo académico, foi respondido, en repre-

1. Os discursos de Cabanillas e de Rey Soto (así como os de Eladio Rodríguez González e Marcelo Macías) foron reproducidos en *La Temporada* de Mondariz, que no seu nº 14 (5-IX-1920) publicou a máis completa crónica dos actos da Academia, ós que dedicou integramente as súas páxinas.

sentación da docta institución (e na súa condición de secretario da mesma), por outro académico, honra que recae en Eladio Rodríguez González. O seu discurso de recepción a Cabanillas era a parte segunda e complementaria daquel pequeno volume onde van xuntos o que xa daquela era consagrado poeta e recoñecido “Poeta da raza” e o que ía ser un dos nomes de maior relevo no ámbito da nosa lexicografía.

Facendo unha breve retrospectiva, a secuencia da chegada de Cabanillas á Academia é a seguinte. Na sesión² do 20-XII-1918, na proposta de novos académicos de número, aparece o seu nome para ocupar a vacante de D. José Salgado. Outros académicos daquela proposta foron: David Fernández Diéguez, Armando Cotarelo Valledor, Antonio Rey Soto, Ramón de Artaza Malvárez, Félix Estrada Catoira, Fernando Martínez Morás, Francisco Ponte Blanco, Evaristo Martelo Paumán, Santiago Tafall, Julio Dávila e Ramón de Arana.

2. Vx. *Boletín da Real Academia Galega*, A Coruña, nº 128, (1-I-1919), pp. 230-231.

Na sesión³ ordinaria de 27-I-1920 procedíase á lectura e aprobación dos dictames de propostas de novos académicos de número (citados no anterior parágrafo), coa salvedade de que queda “pendiente la votación de dichos señores para la sesión próxima, según reglamento”. A referida sesión tivo lugar o día 17-VII-1920 e nela temos xa un pequeno grupo de novos académicos de número, doce en total, entre os que aparece o nome de Ramón Cabanillas. No Boletín da Academia⁴ que na súa “Sección oficial” recolle o tratado naquela sesión engádese que

“Todos los señores nombrados obtuvieron unánimemente los votos de sus compañeros, excepto el Sr. Martínez Morás, a quien el Sr. Martínez Salazar se abstuvo de votar por tratarse de un hijo suyo”.

Polo que se refire a Eladio Rodríguez González, era académico de número dende 1905 e de feito o seu nome aparece no grupo de 40 académicos-fundadores da institución

3. *BRAG*, nº 133, (1-II-1920), pp. 28-31.

4. *BRAG*, nº 136, (1-VIII-1920), pp. 188-192.

na súa primeira xuntanza⁵ de 4-IX-1905 celebrada na Coruña. Anos despois, en 1920, na sesión ordinaria⁶ do 27 de xaneiro, foi nomeado “por los votos unánimes de todos los señores reunidos” Secretario da Real Academia Galega, cargo que deixaba vacante o Marqués de San Martín —que o ocupaba interinamente— por razóns de saúde. O novo Secretario aparece exercendo as funcións do seu cargo na xuntanza⁷ de 17-VII-1920, na que consta que “dió gracias a sus compañeros por el honor que le habían dispensado designándole para tal cargo”.

Pouco máis de un mes tardaron en ler os seus discursos de entrada dous dos doce novos académicos de número que accederon á Academia en 1920: Antonio Rey Soto (o seu discurso foi contestado por don Marcelo Macías) e Ramón Cabanillas. O feito⁸ tivo

5. *BRAG*, nº 1, (20-V-1906), pp. 3-4.

6. Vx. nota 3.

7. Vx. nota 4.

8. Unha síntese dos actos escrita polo mesmo Eladio Rodríguez González témola no *BRAG*, nº 137, (1-X-1920), pp. 213-217.

lugar na vila de Mondariz, onde a Real Academia celebrou os días 30 e 31 de agosto sesións extraordinarias de carácter público que incluíron así mesmo, no segundo día, unha homenaxe ó Presidente da institución, D. Manuel Murguía. Os actos académicos desenvolvéronse na sala de festas do Gran Balneario, do que eran propietarios os irmáns Enrique e Ramón Peinador Lines, que agasallaron ademáis ós representantes da Academia cunha serie de actividades artístico-culturais e de lecer: actuación das corais Ruada e Agarimos da Terra; representación de dúas pezas teatrais de Xavier Prado (Lameiro); ofrenda floral a D. Enrique Peinador e interpretación do himno galego. Enviáronse telegramas a Murguía e Teixeira de Pascoaes. Na homenaxe a Murguía falaron Vicente Risco, Antón Villar Ponte, Antonio Rey Soto, Manuel Lezón e Annette Meakin. Léuse tamén un poema de Ramón Cabanillas.

Cómpre dicir, sen embargo, que a elección de Mondariz para estes actos académicos non foi moi do gusto de todos e de feito unha parte da prensa manifestouse moi criti-

camente ó respecto e, neste senso, destaca o ataque furibundo que aparece nas páxinas de *Vida Gallega*. Este ataque e outras críticas máis puntuais, en realidade teñen como trasfondo a cuestión nacionalista, centrada neste caso no terreo da lingua. No extremo contrario sitúase *A Nosa Terra*, que exalta a afirmación galeguista daquelas xornadas. No noso epílogo de “Referencias de prensa” ten o lector unha breve panorámica da recepción que os actos de Mondariz tiveron nalgúns medios da nosa prensa escrita e aínda as notas informativas que, asinadas polo mesmo Eladio Rodríguez González, apareceron nas páxinas do *Boletín* da Academia.

O discurso de Ramón Cabanillas, “A saudade nos poetas gallegos”, foi pronunciado polo poeta o día 31 de agosto de 1920. A sesión académica comezou ás dez da noite e, despois das lecturas regulamentarias propias do acto, Cabanillas presentouse na sala do Gran Balneario acompañado por Antonio Rey Soto (que lera o seu discurso o día anterior) e Fernando Martínez Morás. Ocupaba a presidencia o Marqués de Figueroa. Ós actos

NA NOITE ESTRELECIDA

SAGAS DE R. CABANILLAS © DIBUXOS DE CASTELAO

A ESPADA ESCALIBOR © O CABALEIRO DO
SANT GRIAL © O SONO DO REI ARTUR ©

EDICIÓN «LAR» © MCMXXVI © EMPRENTADO EN
MONDARIZ-BALNEARIO

Do prelo do Balneario de Mondariz saía, en 1926, este emblemático poemario que Cabanillas dedicou a Enrique Peinador, propietario do establecemento, que custeou a edición.

NA NOITE
ESTRELEI-
DA POR
R. CABA-
NILLAS

*Cuberta da edición facsimilar presentada
por Edicións Xerais no Balneario de Monda-
riz no 2000.*

académicos de Mondariz asistiron figuras de relevo da vida cultural galega como Marcelo Macías, Antón Villar Ponte, Vicente Risco, Amador Montenegro Saavedra, Manuel Lugrís Freire, Eugenio Carré Aldao e outros académicos e escritores.

Particular referencia merece a asistencia da escritora inglesa Annette M.B. Meakin, que participou nos actos académicos en representación do seu país e deixou unhas breves crónicas dos mesmos nos xornais *The Times* e *The Morning Post*. O seu interese e curiosidade por Galicia (foi ademais, unha verdadeira admiradora e devota de Rosalía) callou nas páxinas do seu libro⁹ *Galicia, the Switzerland of Spain* (1909). No *Boletín* da Academia figura unha pequena folla coa reprodución do escrito que a escritora leu o día 31 de agosto na sesión da homenaxe a Murguía. Transcribimos o texto do discurso da escritora inglesa:

9. Traducido ó galego por Rebeca Quintáns: *Galicia inédita. Diario de viaxe de Annette Meakin*, Perillo-Oleiros (A Coruña), Tambre, 1994.

Señoras y señores:

Me gusta muchísimo encontrarme entre vosotros esta tarde.

Vengo de Inglaterra, el país donde nació vuestra reina y tendré, si Dios quiere, el honor de escribir unos artículos para los periódicos ingleses sobre las fiestas de estos días.

Al volver a mi país, yo también quizás conoceré las saudades de Galicia... ¡Saudades de Mondariz!

Tengo en mis manos una novela de Rosalía de Castro que me ha prestado D. Enrique Peinador. Escrita hace cincuenta y tres años, esta novela es tan moderna que parece escrita en nuestros días. Es muy original *El caballero de las botas azules*, la menos conocida de todas las obras de Rosalía.

Al acabar de leer este libro, que me gusta muchísimo, he escrito al distinguido presidente de la Real Academia de Galicia, pidiéndole permiso para traducirla al inglés. Aquí tengo la respuesta de D. Manuel Murguía:

«Muy señora mía de toda mi distinción: Recibí su muy estimada en la cual se digna pedirme permiso para traducir al inglés, y publicar la novela de mi difunta esposa *El caballero de las botas azules*, lo cual desde luego le concedo

con satisfacción suma, no sólo porque en ello ofrece Vd. un señalado tributo de estimación a la autora y a cuantos la memoria de aquella santa mujer les es querida, sino también a los que vivimos y con ella formamos nuestra familia.

De Vd. affmo., Manuel Murguía»

Si Dios quiere, los ingleses también aprenderán a sentir amor por vuestra Rosalía de Castro».

Polo que se refire ós discursos de Cabanillas e de Eladio Rodríguez González, ámbolos dous están orixinariamente en galego, circunstancia por certo non frecuente no ámbito académico. Sen ir máis lonxe, o discurso que o día anterior, 30 de agosto, lera Antonio Rey Soto, “Las primeras obras tipográficas impresas y editadas en nuestra región (1494-1553)” estaba redactado en castelán e en castelán leuno o novo académico.

O tema da saudade —é ben sabido— é un dos máis constantes e característicos da poesía galega. Estudiada por numerosos ensaístas (Ramón Piñeiro é unha referencia inevitable) e cantada polos poetas, a saudade semella ser

unha clave esencial e fonda da alma galega e, conxuntamente, da portuguesa. Algúns dos seus trazos distintivos e o seu itinerario de perduración ó longo do tempo en numerosas voces poéticas galegas é o obxecto das fermosas páxinas agora reproducidas e recuperadas. Á súa lectura invitamos coa certidume do seu interese.

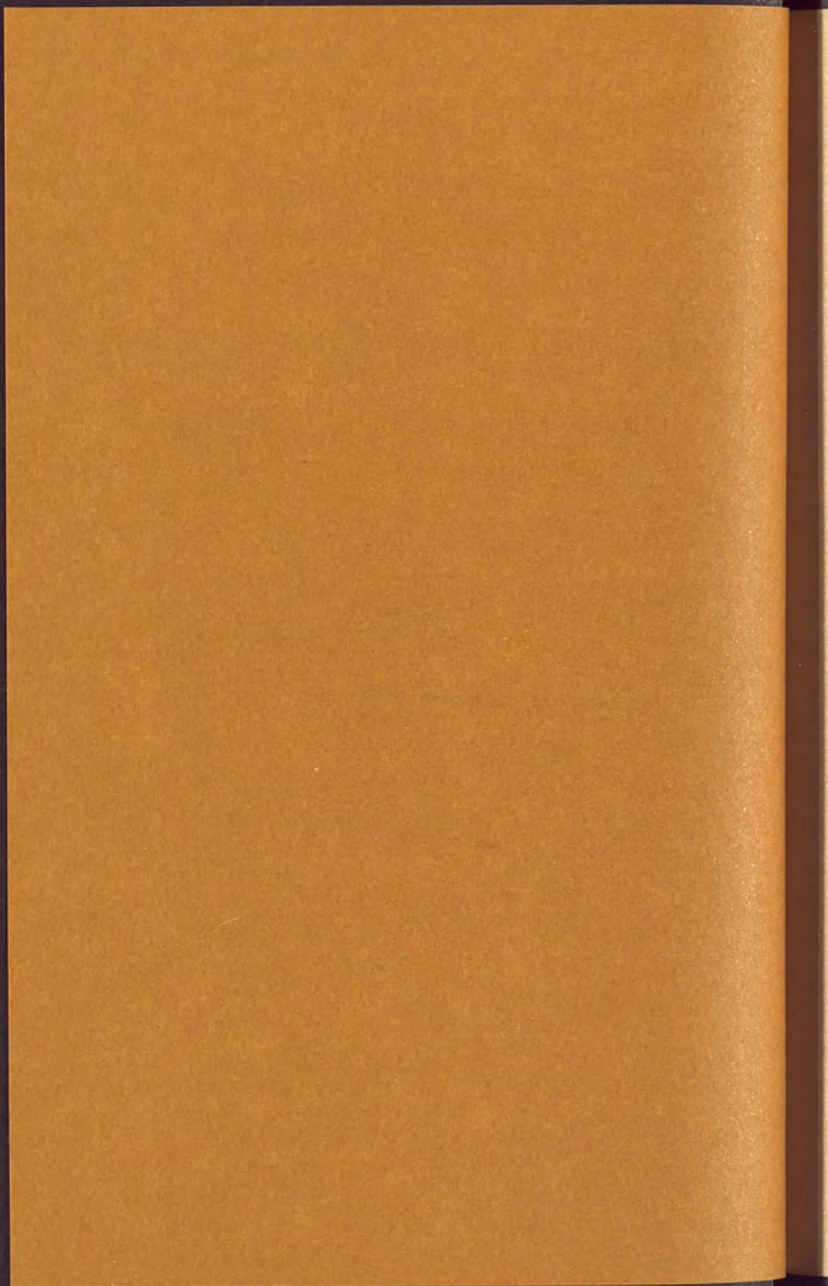
Luís Alonso Girgado
Teresa Monteagudo Cabaleiro
*Centro Ramón Piñeiro para
a Investigación en Humanidades*

Ramón Cabanillas Enríquez
Eladio Rodríguez González

A SAUDADE NOS POETAS GALLEGOS

(FACSÍMILE)

RAMÓN CABANILLAS ENRÍQUEZ

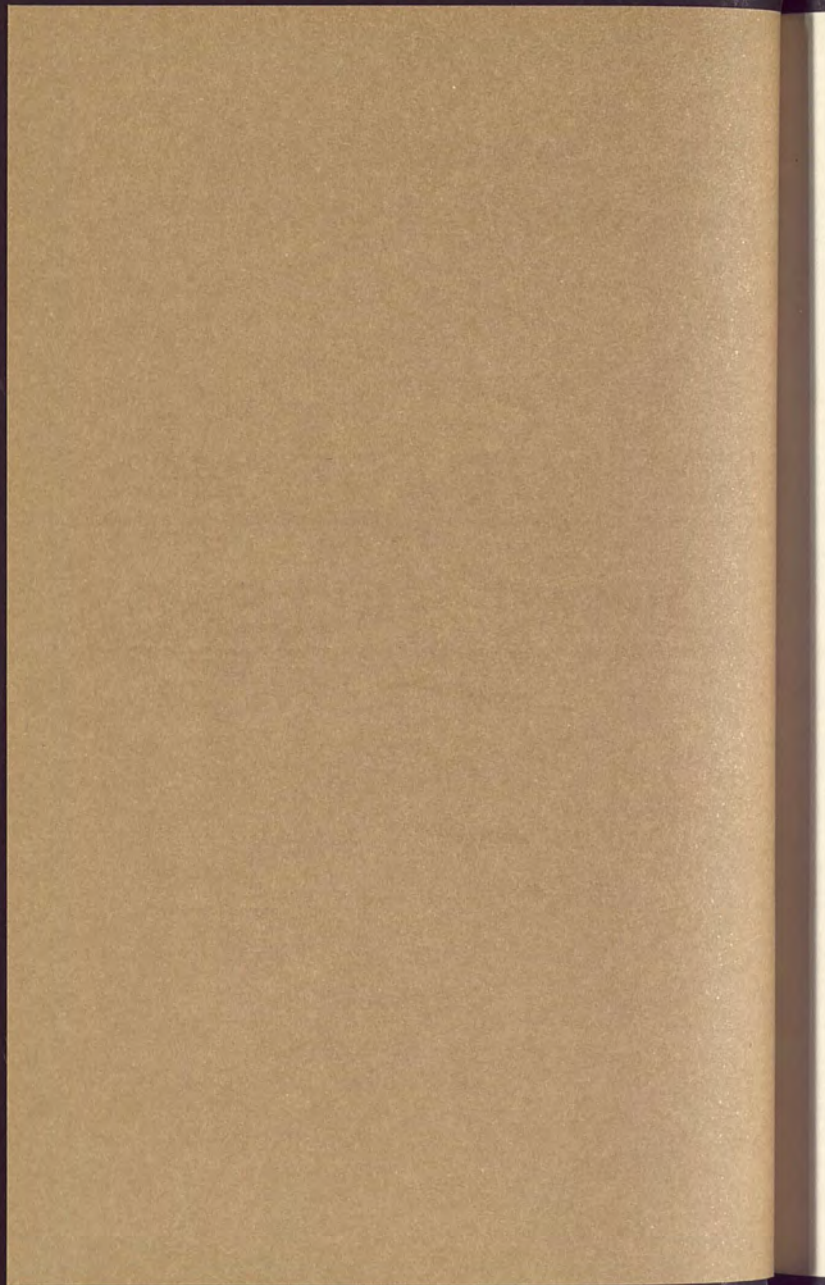
ELADIO RODRÍGUEZ GONZÁLEZ

A SAUDADE NOS
POETAS GALLEGOS

A CRUÑA

TIP. "EL NOROESTE,,

ANO 1920

A SAUDADE
NOS
POETAS GALLEGOS

A Cruña: Tip. EL NOROESTE. Ano 1920

A SAUDADE NOS POETAS GALLEGOS

DISCURSO LIDO POR

RAMÓN CABANILLAS

O DÍA 31 DE AGOSTO DO ANO 1920, EN QUE
SE CELEBROU NO BALNEARIO DE MONDARIZ O SEU
RECIBIMENTO NA

REAL ACADEMIA GALLEGA

E CONTESTACIÓN DE

ELADIO RODRÍGUEZ GONZÁLEZ

SEGREDARIO DA ACADEMIA

DISCURSO
DE
RAMÓN CABANILLAS

Señores Académicos:

Somentes El Señor, que sabe como
ê de cativa e pedruguenta a miña horta
secana, está ô tanto do meu suar a
fío no medio das uces bravas e dos
carrascos rateños, arredando fentos
e toxos, en precuro d-unha rosa [ve-
laíña que ela fosel co-a que presentar-
me diante de vós a cumprir a miña
oferta, a faguer o pago, obriga de de-
reito e devoción do costume, d-este
foro espiritual no que somos rendeiros
cantos vemos honrada a nosa probeza
por mercede da vosa cortesía fidalga
e da vosa bondade acariñadora, c-o
agasallo prestixioso d-un asento ô lu-

me no fogar esgrevio onde se ergue,
sempre acesa e alumeante, a fogueira
sagra do máis enxebre amor â Terra,
o amor que limpa e vela os grrorios
saiales remendados dos inmortaes pe-
legrinos do noso Ideial e as batidas
armaduras, que os séculos cubriron de
poeira, dos seus nobres e valentes ca-
baleiros, o amor que se axoenlla dian-
te das pedras de santidad que nos cum-
mes e nos vales, nos mosteiros e nos
pazos, nas ermidas sinxelas e nas so-
lenes cathedraes, cantan o esforzo de
unha raza, o amor que abrilanta e pu-
le n-un traballo escuro e silenoso,
mal agradecido cando non dado a es-
quecemento, os decires mainos, os be-
rros pregantes e bruadores, as verbes
milagreiras da nosa Fala, d-esta Fala
voadora que sabe como ningunha das
inquietudes segredas, das tristuras fon-
das, dos amores mimosos e saloucantes,
das divinas saudades vagorosas...

Caviloso e sin acougo, que enriba de trafegos obrigados traguíanme as horas súpetos dores neboentos, desmaiaba na cubiza e no rebusco cando unha alma compasiva, irmán n-estas arelas de retrauto e renacencia que fixeron niño nos peitos xenerosos da mocidade da patria, puxo na miña man «Os poetas lusiadas», de Teixeira de Pascoaes; páxinas novas ás que agardan días de eternidade, libro tocado da gracia e frorecido, como unha roseira de milagre, en rosas de todo tempo.

Abreuse o meu corazón a un sentimento docísimo e lumioso, e namorado do seu feitizo esgallei, pecador, unha ponliña da roseira. Pranteina na hortiña probe das uces e dos toxos, caíron sóbor d-ela as raiolas douradas do Pasado, bicárona os ventíños leviáns do Porvir, regueina co-as augas cristaiñas do noso lirismo orballado de bágoas, e na ponla callou un

pensamento, rosiña de cores pálidos
e recendo velaño ¡tal o xardineiro!
que vên a decirvos, homildosa, cómo ê
de fonda no sentimento e de antiga no
blasón a saudade nos poetas gallegos.

Fror de lembranza, ô abrirse diante
de vós, têm de deixar caír a máis aru-
mada das súas follas, en oferta sagra
de admiración, â memoria benamada
de Don Xosé Salgado Rodríguez, o
gallego escrarecido que chamado alá
arriba, a máis outo asento no rueiro
olímpico dos nosos inmortaes, deixou
valeiro n-este nobre Istituto o que a
vosa mercede me donou. Poeta de sau-
dade, prisioneiro da sinxela meiguice
d-aquel currunchiño do noso chan, que
bican as auguas faladoras do Ulla sa-
loucante e do Umia ridor, no fío de
pelras que teceu co-as súas rimas loce
a primeira, con soave e docísima cra-

ridade, aquela en que encerrou todo o sereo encanto da cibdade de Arousa e da ría de ensono na que se espella; e antre o feixe frorido dos seus traballos de fina labra, que se agachan nas follas amarelas dos antigos xornales, terán vida louzana os artigos evocadores en que arrincou do esquecemento a groriosa e vella historia dos mosteiros de Cines, de Carboeiro e de Moraimo, honor e gala dos fillos de San Benito nas terras prelaciaes de Santiago. Bendizoado antre os bos e xenerosos, ô percorrer dos tempos, na idade de frorecimento que se aveciña, o libro recollerá, cubríndoa de loureiros, a súa labor de enxebreza e namoramento da terra en que naceu.

Reconocimento e sinal de máis outa loubanza que a patria lle debe, quede eiquí esta folliña de recordación saudosa.

Cando a branca pombiña do noso Sant Graal, mensaxeira da Espranza divina, baixa do ceo lumioso a renovar o Misterio, chega tamén arelante e cubizosa de apagar na terra,—onde deita en silencio a fonte da Lembranza,—a súa sede eterna de renacemento e creación. Este é o significado místico e milagreiro da Saudade.

Voando máis pol-o baixo, a Saudade é a forza creada, en remanso, do Recordo e a forza creadora e puxante da Espranza, superadas no tempo; o Pasado e o Porvir, a Evocación e o Deseio, irmandados n-unha fervenza relixiosa, camiñando pol-as ribeiras do Misterio en precuro d-un máis alá de arelas do corazón e da intelixencia. Cubiza do lonxe, presentimento do que está para chegar, arela d-un ben perdido, lembranza d-unha luz que nos fireu na vaguedade d-un soño, desasosego de encadeado, inquie-

dade do que loita por abrir as aíñas para camiñar pol-o azul, a saudade é o sentimento consustancial co-a nosa alma gallega e o molde que dou forma ô noso lirismo.

Añón e Rosalía chamáronlle *soidade*, a modo dos cancioneiros e d-El Rei Don Diniz de Portugal, Pondal dixo *suidade*, e Lamas, que nomeou un dos seus libros «Saudades Gallegas», falou tamén de *soedade*, anque sin dúdiba no sinificado de saudade:

¡Ay, qué martirios sufro na terra!
¡Ay, qué soedades tan fondas teño!

O enraizamento da palabra é fondo.
O do sentimento está na freba das
almas e dos corazóns.

Anque a saudade pelegrina por todol-os camiños do Arte, e a Música é

sempre saudade esgrevia, o máis outro
cume de espresión e de nobreza adi-
quíreo na Poesía. A alborada, hino de
adoración a El Señor na súa gloria,
o mesmo que a cantiga da calandria
voando en circos cara ô ceo, envol-
veita na dourada craridade dos raios
de sol nacente, ê a Saudade-Lembran-
za saíndo ô encontro da Divinidade,
e o alalá, tristura de amor de amar,
pregado â bocanoite, namentras voa
no vento que se dorme o tanguido
solene e vagoroso das campañas que
chaman â oración, o mesmo que o
reiseñor namorado praguendo seus
queixumes ô luar, antre o recendo do
laranxeiro frorecido, ê a Saudade-Es-
pranza abranguindo n-unha aperta de
amor o Recordo que a enxendra; mais,
a Poesía, por riba de todo eso, ê a
ollada misteriosa con que a alma ve
e sinte a Beleza do íntimo, a do fon-
do segredo das cousas, e a voz mila-

greira que di o noso sentimento diante de Dios.

Pol-o que fai â nosa poesía, ê de tal maneira e en tal medida filla da Saudade, que ben se pode xurar que si a alma gallega non estivera tecida c-os seus fíos, Galicia non tería poetas. O noso lirismo vive na verba saudade como n-unha boliña de cristal, prisioneiro de encantamento.

A súa executoria arrinca de vello. Viva e latexante, acesa e arumada, barbullá xa nos beizos bicadores dos nosos docísimos troveiros medioevaes e amóstrase, logo, crara e lindamente dibuxada, dende os comenzos d-este consolador rexurdimento dos nosos días, nos poetas xuzgados como precursores.

Tan noso ê este lirismo, que os que

nos miran de lonxe, sin decatarse da virtude segreda d-esta saudade vago-rosa, escada das nosas arelas e cabezal dos nosos soños, fai tempo que andan perguntando si a gaita gallega rí ou chora. Somentes a ollada serea de don Miguel de Unamuno axexou un instante, ô través do velo sagro que cobre o noso altar: foi él o que dixo que dos mesmos verdores da nosa campía, ridente e garimosa cando se mira de pasada, surde, n-un són acompañado, unha queixa resñada e mimosa, porque estas terras do poniente da Europa, estas terras de Irlanda, de Bretaña e Galicia, onde viven os pobos célticos, con gaita ou sin ela, estanse sempre queixando, c-os ollos cravados no mar, onde parece que se lles perdeu algo, algo que él sospeita que é a Atlántida afundida no misterio das auguas. Escoitade o docísimo sentimento, as verbas elexíacas que

lle arinca a contemplación, saudosa
diante da Saudade, das nosas rías:
«Ese mar, que alí se agacha, antre os
brazos verdecentes da terra ¿non é
que precura n-eles un ben lonxano
que chora perdido ou o maino esque-
cemento dos seus dores tormentosos?
Alí, a carón da súa dona eterna, dor-
me e soña. E poida que arele tornar
a ser río, río homilde, recollido e re-
mansado; poida que soñe c-os seus
días de neno. ¡Quén sabe! Tal poidera
ser que aquela meiga ría de Arousa
esteia soñando c-o Ulla que lle rinde
as súas auguas, c-o probe Sar que
cantou a probe Rosalía. Todo elo non
é máis que unha sede; a sede que têm
o mar das doces auguas dos ríos que
baixan dos cumes, aquela sede devo-
radora, nunca apagada, que Rosalía
sufreu...» Velahí o deseio do retorno
à idade primeira: ¡O mar quere ser
río...! Velahí a espranza insatisfeita:

¡A sede eterna das auguas doces...!
Forza invencible do Recordo e divi-
nas arelas da Espranza divina, que
xa que Dios é a nosa eterna Espran-
za, tocada tén de estar de divina vir-
tude a súa filla máis nobre, a divina
Saudade!

Reparemos na súa sagra labor. A
Lembranza, esto é, o tempo espindo
os feitos da materia apodrecida, lim-
pándoos do lixo terreal para arrin-
carlles a barrenta figuranza e trocalos
en visión resplandecente, en Beleza
radiante. E a Espranza vestíndoos de
azul estrelecido, erguéndoos no espa-
zo, cubríndoos de Infinito e de Eter-
nidade.

De Teixeira de Pascoaes son estas
verbas xustas e nobres: «O Portugal
de Camões, a Galiza de Rosalía, a

Catalunha de Maragall são os Reinos da Saudade». Con Teixeira, Unamuno; antre os nosos, Viqueira e Risco; cantos afondaron na nosa alma, téñeno por certo.

Mintan o que queiran os ollos enganadores, o corazón dinos ôs gallegos que o Miño non é un río que sopara sinón unha ponte de amor que abraza e que axunta, mais é do caso sinalar unha levián diferenza que se atopa antre a saudade portuguesa e a saudade gallega. A saudade da outra banda do río é mesianista. A arela de rexurdimento e redención de Portugal voa ô longo das ribeiras da patria en axexo da volta do Encuberto. O Deseio encarnou: Don Sebastián, na frase velida de Teixeira, é o *corpo heroico* da Saudade. A nosa, por riba de todo, é Saudade da Terra, Saudade do fogar, da campía verdecente, do ceo neboento, do curuto hirto, da

choiva miudiña, da campana da aldea, das oliveiras escuras, da vella parede ensilveirada, do recuncho sombrizo da carballeira, da lúa que se pôn detrás do pinal... ¡saudade da lareira e do agro, saudade bendita que temos de pedir a Dios que nol-a conserve e acrecente deica ô fin das edades!

Foi por esto, e porque a Saudade camiña de costas e vai para diante mirando para atrás, pol-o que poido decir Castelao, con fondo acerto, que os gallegos témol-a luz da Espranza enriba do pazo ou da chouza en que fomos nados.

Vén de tan fondo esta nosa saudade da Terra que ô deixar os eidos nativos, ô alonxarnos mundo adiante, a Lembranza esvaída e a Espranza sedenta, desxugadas, feridas de mal sin consolo, sin toparse, magoan o corpo que cai murcho e frebento,

com-unha rosa da rexión das neves,
trasposta na terra ardente dos países
de sol bravo. Entón surde a Morriña,
que é a mesma Saudade fisicamente
doorosa:

Lonxe da terriña,
Lonxe do meu lar,
¡Qué morriña teño!
¡Qué angustias me dan!

Angustia, anguria de morte, dor tan
sin sosego, que o poeta quere verse
no seu chan, baixo o seu ceo, ¡unque
deitado en ortigas!

Parexa co-esta saudade do Ermo,
érguese, forte e solene, a saudade da
Raza. A alma gallega, afundida na
Lembranza do tempo vello, tornando ô
frescor das mañáns primaveraes da
risoña mocidade, veu nacer, antre as
brétemas do pasado, a Espranza, co-
mo ningunha ben querida, de recon-

querir o amor da nai Natureza, leda na súa homildade, deitándose no seu berce, fitando ô sol con ollos de meniño, n-unha vida sin cadeas. Non de outro xeito os fillos de Adán, ô lembrarnos do Paraíso perdido, abrimos o corazón ô deseio d-un Paraíso futuro, que os crentes ollamos no ceo e os espidos de fe coidan alcontrar na Utopía.

Esta saudade da Raza ditou aquela estrofa de amor fraterno:

â nobre Lusitania
os brazos tende amigos...

A saudade da Raza e a saudade da Terra, entrenzadas, pol-a soia virtude do xuntoiro, pol-a trave das súas arelas, pol-o casamento dos seus soños, enxendran a saudade da Patria, que val o mesmo que saudade de redención. Vén de eiquí que ô recordo do noso pasado céltico, libre e sinxelo no seo da natureza mimosa, máis que-

rido por máis lonxano, arelemos con
alma e vida a liberdade da nosa Terra.

Na vagorosa brétima das evocaciós
pondalianas, nos sons maxestosos e
proféticos da súa arpa bárdica, for-
xada nos tempos lonxanos en que
platicaban en rueiro os homes e os
dioses, a saudade tén a inquietude e
o devagar aventureiro que nos deixa-
ron en herdo sagro os nosos loiros
abós prehistóricos.

Mais a aqueles que punza
A fatal lei do canto,
Cal todo o que no mundo
Anda peleginando.

Non intentés detel-os vagabundos
Que son aves de paso!

Esas aves que lle dan envexa, esas
aves que, cubizosas do lonxe,

...van en ringleira
gritando e voando,

en demanda das illas Sisargas
seu noto reparo.

Vede con qué fonda piedade crava a
súa ollada serea e vagorosa no desterrado sin fortuna que vai pol-o mundo en precuro de amparo, n-ese probe mendicante que atopamos ás veces xa na vereda reial runxida do sol, xa no fondo sombrizo da corredoira, n-ese pelegrino misterioso que estivo en Xerusalém e en Santiago, que conece todol-os camiños e durmeu en todol-os palleiros, e que sabe eses exempros arrepiantes de malos pecados de luxuria e de sacrilexio que somentes lle é dado perdoar ô Padre Santo de Roma. Diante d-eles, a súa voz antiga tén unha dozura imponente:

¡Parece un pino leixado do vento!

¡Parece botado do mar de Niñóns!

Visión e forza, agúa e lión, lendo craramente no porvir, a súa poesía é forte e sereamente profética, chea de fe nos outros destinos da Raza:

A luz virá para a caduca Iberia
dos fillos de Breogán!

E a doce Estramil das terras bergantiñáns, deixa ouhir o xurdio canto loitador:

¡Levántate, apréstate,
oh, Celtia xentil!
¡O tempo é chegado
do arco brandir!

Esta vaguedade enfeitizadora, este voar no azul, este ir e vir ô longo da Eternidade, têm carne e hoso en Lamas Carvajal. A nova Galicia, loitadora pol-a súa liberdade, vibra n-él forte, rexa e varil. O canto ô Pico-Sagro remata co-esta estrofa valente:

Monte sagro inmortal, o máis erguido
de todos cantos têm a nosa terra,
denantes que este pobo sea vencido
volverás a escoitar cantos de guerra!

N-un fermoso soneto, a arela de liberdade surde tráxica. Quere a Galicia ceibe,

¡Que mellor é morrer que confundida
Vivir co-a que é pra ti como extranxeira!

No que se laia da morte do Mariscal
Pero Pardo, érguese co-a man pe-
chada:

A sangre do infelíz Pardo de Cela
Crama venganza a Díos pol-a inxusticia,
¡O que a fixo verter tén que bebelas...!

Curros é unha corda aparte na nosa
lira. Loita por cantar o Porvir ente-
rrando o Pasado; mais, non pode.

A Saudade manda en nós. Temos
de camiñar diante d-ela como as nu-
bes levadas pol-os ventos. Temos de
ir empurrados do amor invencible c-o
que nos domea. É unha lumia miste-
riosa, de encantamento: nin atados,
como Ulises, poderíamos negarlle a
obediencia.

Vede ô namorado troveiro da «Vir-
xe do Cristal», magoado de lembranza
saudosa.

¿Porqué cando profético levanto
ô porvir os meus ollos tristemente,
fíreme o seu remordimento xordo
e dos pasados tempos me recordo?

Él mesmo, leial ô sentimento que
chama âs portas do seu corazón, da-
nos axiña a máis nobre das respostas:

Medoña queixa espállase no vento
por cibdades e vilas â redonda,
que inda zoa con tanto sentimento
como na praia cando toupas a onda.
Ese triste queixido, ese lamento
d-alguén vos sai que sofre pena fonda...
¡Ê o pasado que morre! A lira daime
e si canto ese morto perdoname.

Mais ese triste queixido, ese lamen-
to, non é o pasado que morre, non. Ê
él tamén quen o confesa máis adiante,
tocado da variña milagreira da divina
Saudade:

Eu d-un tesouro sei que está olvidado
e pra sacalo â luz a terra furo
.....
s-o tempo é sempre o mesmo y-agarrado
vai o presente ô que pasou, seguro...

E vên, de camiño, o reconocimiento

por enteiro da forza creadora da saudade da Terra, do poderío do chan nativo e do seu influxo no moldeamento das almas. N-aquel seu docísimo canto ás belezas da Cruña, relixioso e levantado com-unha profesión de fe, dempóis de decir que non foi na lira de Tirteo sinón sóbor das ondas rizas do Orzán onde deprendeu a estrofa xurdia e fera da liberdade e que os pedrouchos das súas illas lle donaron alma ardente e de firmeza, abre o seu peito saudoso e, arrincada do mesmo corazón, pranta esta rosa de carifño e santidade no xardín da cibdade amada:

¡Ti fuches quen me falaches
de estrana maneira mística,
d-este santo amor da patria
que se sente e non se esprica!

A alma gallega do noso Curros vivirá
para sempre n-esas catro liñas. A Terra
falándolle do amor â Patria de

estрана maneira mística. ¡D-esa estrana maneira mística que é a maneira enxebre a milagrosa da Saudade!

* * *

E chego a un punto no que se me encolle o corazón e o pensamento esváiseme, afundido na grandeza, na inmensidade d-un nome.

Para voar astra Rosalía é mester conecel-os camiños do ceo.

Dempóis de catrocentos anos de silencio e de recollimento interior, a alma de Galicia, saudosa de amosstrar toda a beleza que garda, encarnoun-Ela.

Cando o porvir envolva en néboas os nosos tempos, e as cousas e os nomes se esborrallen na lonxanía, as novas xentes daranse a cavilar que a súa obra, chea de eternidade, é o traballo escollido de centos de corazóns ardendo diante do mesmo altar.

O día que a Morte, pousando a gadaña, leu «Follas Novas», soupo de dores que non vira e reparou en que, un por un, lle contaran os hosos.

«Follas Novas» é o poema da Saudade. Con todo, non é un libro pra ler; é un libro para rezar, porque Rosalía esquirbeu máis para que Dios a oíra que para que a escoitaran os homes.

Todol-os padecimentos de amor verteron n-él unha pingota de sangue, e alí están, roxas e acesas, como n-un cáliz que gardase o corazón latexante da nosa Terra.

A Saudade, a divina Saudade, foi a que forxou aquel cravo de ouro, de ferro ou de amor, que ô ferir o seu corazón fíxoo frorecer n-aquela rosa mística eternamente louzana:

Mais ve que o meu corazón
é unha rosa de cen follas
y-ê cada folla unha pena
que vive apegada n-outra.
Quitas unha, quitas duas,

penas me quedan de abonda;
hoxe dez, mañán corenta,
desfolla que te desfolla...

¡O corazón me arrincaras
desque as arrincaras todas!

A Saudade levouna no seu colo,
tan alto, tan alto, que xa non ve terra;

Xa nin rencor nin desprezo,
xa nin temor de mudanzas;
tan sô unha sede... unha sede
d-un non sei qué, que me mata.

A Vida e a Morte abrázanse n-Ela,
suspensas de alcontrarse pechadas no
mesmo camarín.

Mortos e vivos, en xuntanza saudosa,
alentamos n-unha tranqüía e doce
irmandade. O cimiterio, que xa non é
ausencia, têm a quentura do fogar e
n-él xogan os nenínos, cantan os pa-
xaros e pratican os canónegos vellos,
sentados ô sol. A terra ridente trun-
fou da Vida e da Morte. A Saudade
levantou os marcos de todol-os lin-
deiros e, ô seu bico amoroso, as al-
mas reencarnaron:

De Galicia os cimiterios
c-os seus alciPRESes altos,
c-os seus olivos escuros
y-os seus homildes osarios,
todos de frores cubertos,
frescos com-os nosos campos,
.....
cheos d-un grande sosego
parêS que nos dín: ¡Durmamos!
Dos vivos, amigos sodes,
mortos que alí tês descanso.
Visítanvos cada día,
falan con vosco rezando,
.....
e ¡astra mañán! se despiden
de vós, para o seu traballo.

Non seguirei. Leia quen poida. Leia
e rece c-os beizos pechados, deixando
que o corazón entrence, c-os raios de
luz sinconto que dormen en cada rima,
a escada do seu camiño de Eterni-
dade.

Diante de Rosalía voan as subrimes
palabras do cántico divino: «Ecce enim
ex hoc beatam me dicent omnes gene-
rationes...»

No ceo e na terra, libres ou escla-

vizados, para sempre, para sempre,
Rosalía é o *corpo-santo* da Saudade
Gallega.

Finadas estas páxinas homildes, réstame pór testimonio, obedecendo mandados do corazón, da miña gratitude ós nobres compañeiros que, alzándome en máis do que eu son, foron servidos de faguerme a honra e a gracia d-un asento â súa veira, e, co-eles, ós fidalgos señores d-esta Casa gallega de Mondaríz que hoxe nos acollen co-a xentileza e o amor que un morto esgrevio lles deixou en herdo espiritual.

Un soio laio queda no meu peito, fillo do dor da ausencia do Mestre grorioso, do que n-este Istituto é cabeza visibre e alma dirixente. Cheguen astra él, co-a miña respetosa reve-

rencia e fonda devoción, en homenaxe de xusticia, estas palabras alleas, pol-a súa pruma lembradas n-unha páxina inmortal: «Fillo de Galicia, endo a súa obra dependín que tiña lunha Patria».

CONTESTACIÓN
DE
ELADIO RODRÍGUEZ GONZÁLEZ

Quixo a miña boa sorte y-a vosa mala fortuna que fose a miña homilde probeza intelectual unha vez máis agasallada e favorecida co esta grande e ennobrecedora mercede de apadriñar á un novo compañeiro que inda de-
nantes de entrar na nosa Academia, onde está de cote alcesa a labarada dos santos amores á canto é noso, tiña xa andado o estreito e longo camiño da inmortalidade, como alma privilexada y-escollida que alá *No Desterro*, nas alonxadas praias da emigración, sintíuse bicada pol-os beizos ardentes e fecundos da meiga Poésía gallega, d'esa aloumiñeira deidá que é espresión de todol-os sentimen-

tos fondos, arca santa de total-as lembranzas íntimas, espello craro e re-locente de todol-os escuros heroísmos da raza, fonte gurgulleira da que manan a cachóns, en escumante ferveiro, todol-os recordos vellos que levamos na yalma, eternamente apegada â Terra-Nai, forno onde se amasan e se cocen total-as nosas ledicias e total-as nosas tristuras, e hucha recendente da que saen, coma d'un sagrario, total-as nosas morriñas e total-as nosas saudades.

Non é mester abril-as portas pra que o fillo lexítimo das galicianas musas veña sentarse á carón de nós, e entre á faguernos compañía, pra ser un dos primeiros na relixiosa práctica d'este culto cuáseque eucarístico á total-as cousas que, por ser nosas,

sonnos tan queridas e mirámolas con tanto agarimo.

Ramón Cabanillas téñ abertas de par en par total-as portas que dan paso ôs tempos dos gallegos enxebriños. Téñas por dereito propio, por méritos d'abondo, por razón mesma dos seus mesmos títulos e das suas obras engaioleiras. Alí onde atope adouración sinceira o santo nome d'esta Terra Santa; onde haxa un altar enteiramente consagrado âs virtudes da nosa raza, y-â Fe nos nosos destinos futuros, alí será Cabanillas un dos máis escolleitos, dos máis outos oficiantes.

Si él vivira nos vellos tempos pasados, quizáis fose un d'aqueles druidas que eran mestres e señores, que coñecían o fondo do descoñecido e vivían no máis escuro e enmarañado das zoantes carballeiras. Veríamolo entón envolto na branca túnica, adi-

cado ôs seus ritos misteriosos, coa fouce d'ouro ô pe da follosa aciñeira, afaneado en descubrir as sorpresas da Natureza y-os segredos do Porvir, e teríamolo pol-o bardo cantor dos célticos feitíos. Porque él sabe de *fouces esquencidas*, e de *sonos dourados*, e oi *no escuro* o que rosma *a sombra do pinal* barulleiro, coma un rezo litúrxico de redentoras arelas pátreas, e entende o que falan entre sí as *tardes de vento* y-as *noites de choiva*, e n'esa hora espirtoal do *serán*, cando entre lusco e fusco anda pol-os eidos, caladiñamente, quediñamente, mainiñamente, a silandeira vós do asosego arrulando o sono dos agros, él vai *camiño adiante*, corredeira abaixo, costeira arriba, amodiño, amodiño, co seu *carríño cantareiro*, contemplando a engadante meiguería dos *paísaxes*, vendo cómo as *follas soltas* teñen tamén as suas íntimas traxedias nos

días d'outono, doéndose da «tristeza dos arbres sin paxaros nin follaxe», ouvindo os salaios das *pombas feridas*, e cantando as *cancións* que inzan os nosos vales de saudosos alalaas, e enchen as nosas aldeas de graleadoras muíñeiras, e desfanse esmorecentes pol-os nosos campos en arrechoucheira eacaloumiñante poesía.

Nos tempos d'hoxe, vividos tan á presa e tan axiña, que as horas parecen anos y-os días asomellan séculos, xa non hai druidas. Os castros, as medorras, as mámoas, os dólmenes y-as pedras abanantes, soio son agora curiosidades prehistóricas pra investigación arqueolóxicas, que nos quedan coma recordos de relixións mortas e de esquencidos ritos funerarios, mais sírvennos pra xustificar a nosa ilustre proxenie y-os nosos títulos seculares de raza, d'esta raza sana e varil, dura pr'os traballos, terne nas

virtudes, sofrida e valente coma poucas, forte e leial coma ningunha.

Certo que xa non se escoita a voz do Brenn congregando ôs seus vasa-
llos, nin se ven nas cumes dos montes
as lumeradas de alarma que prenden
en toda a comarca a sinal d'un prou-
simo perigo e piden unha súpeta xun-
tanza pr'a propia defensa; pero en tro-
ques de todo eso temos os novos apôs-
tolos das nosas novas Cruzadas; é
como heraldo sagrado e grorioso que
anuncia o cumprimento das «vellas
profecías», tanto tempo agardadas, te-
mos iste gran poeta que é carne pal-
pexante de poesía viva y-é corazón
acendido en amor â Terra, pra espres-
guizal-as nosas concencias morriñen-
tas y-espertal-os nosos entusiasmos
adormiñados.

Herdeiro por líña dereita d'aquela
santa gallega, d'aquela rula milagrei-
ra dos *Cantares* e das *Follas novas*,

que morreu en olor d' inmortalidade e inda vén dende a gloria acariñar-nos e enmeigarnos á todos cos seus versos-oracións, anacos de feitizo e de encantamento, o noso poeta téñ as nobres e xostregantes indinacións de Curros Enríquez diante *Da Terra asoballada*; e põñ nas súas estrofas barudas os ossiánicos acentos de Pondal, «o da lira celta d'ouro e ferro»; e vai guiado pol-a estrela do Ideal que Alfredo Brañas encolgou no ceo das nosas cobizas, coma un novo Camiño de Santiago; e leva consigo a lostregueante e lumiosa inspiración de Alberto García Ferreiro; e lembra as grandezas do mestre Añón; e conece-dor coma Xan Manoel Pintos do noso doce linguaxe tece co él os máis repinicados encaixes do falar das fadas; e téñ a mimosa dozura de Alberto Camino y-as churrusqueiras picardías de Benito Losada e de Aureliano J.

Pereira; e a voz enxebre da aldea, que poucos soup on recoller coma Valentín Lamas Carvajal e Manoel Leiras Pulpeiro, garda nos seus libros o cheiro arrecendente da terra en lentura e das noites *aluaradas*, d'esas noites tranquilas e solenes en que a voz do Acougo y-as pantasma do Medo andan cantando a caladiña canción do Silencio por entr'os soutos y-os piñeirales; noites que dan â campía neboeiros de brétemas y-esvaimentos de coores amortuxados, nos que parecen rebulir os trasnos das picareiras tradicións aldeanas, fillas do misterio e nais da inxenitude.

Un *Vento Mareiro* nol-o levou, n'unha d'esas remuiñadas en que se ven envoltas as almas inquedas que buscan hourizontes novos e saben e

poden mirar fito a fito ô lonxe; e alá se foi, arrempuxado pol-as nobres ansias de buscar traballo honrado, xa que aquí non tiña máis que probenza santa. E alá, *No Desterro*, n'esa forxa onde se cravuñan as armas do máis sano galleguismo e do máis firme amor ô nativo chau, víuse unxido pol-as sagras maus invisibres da Saudade, que o colleu agarimosa no seu colo, bicouno solermeiriñamente con estremecementos virxinales, aquentouno co morno quentor da sua cariña de diosa sin corpo, acochouno moi acochadiño no seu leito d'espíñas e de froles, e fíxoo entrar no reino maxinario dos ensonos, pra adormentalle as fondas morriñas que se lle cravaban firentes no pensamento e no corazón, coma si quixesen arrincarlle a yalma e abafarlle os folgos.

E foi entón cando a Morriña que sintíu dentro de sí tomou forma im-

palpabre no seu maxín, encheuse axi-
ña de raiolas de lus buligueira, e n'un
esprendoroso estrelecer de alborada
trunfante e groriosa saíu pra fôra en
escachoantes borbollós de poesía, e
voou con voo de aguia, erguéndose
hastr'os máis outos cumes da ispi-
ración, e dende alí tivo un himno de ga-
banza e de alento pr'os modernos loi-
tadores homildes, pr'os nosos irmaus
gallegos que «pra redimir seus eidos»,
van ô conqwerimento do traballo e do
pan

¡lonxe, ben lonxe, onde o recordo morra,
onde a vista do vello campanario
y-a vós dos fillos non anube a yalma!

E co ese écsodo atafegante que
pol-o ermo deserto das desilusións e
dos desenganos emprenden á ducias,
á centos, á milleiros, os que foron
nados aquí,

a mansa aldea, frábica de escravos,
cobre as baixas do exército dos probes.

Y-estonces é cando él arde en san-

tas carraxes ô contemplar cómo rube
o Calvario o Cristo d'estes tempos,
levando

¡Noite diante dos ollos!
¡Noite no pensamentol
¡As brétemas da Dúbida!
¡Os pantasma do Medol

E n'unha das arroutadas d'indina-
ción que sinte ô darse conta d'iste re-
baixante espectáculo en que a besta
humana se ceba carniceira na ovella
humana, cantou

a redención esquencida
y-o dor da Terra ferida...

ferida porque ve que os seus fillos se
lle van á onde Dios queira, deixándo-
lle as campías tristes, as aldeas aban-
donadas, as chouzas desertas, os la-
res fríos, as hortas ermas y-os pior-
nos valdeiros; ferida porque se atopa
aldraxada moitas veces pol-os mes-
mos que debían querela

¡Sempre nai, sempre Señora,
con leda ou cativa sorte;

preto e lexos; onte, agora,
mañán... na vida e na morte!

Namorado verdadeiro da Terra, d'es-
ta terra que é imán dos nosos pensa-
mentos todos,

a dos seráns campesinos,
a dos brillantes orballos,
a dos queixumes dos pinos
y-as risadas dos carballos,

rógalle mimoso ô seu carriño que non
colla pra chan alleo, que o leve sem-
pre

por onde escoite
a fala doce e sentida
entre bicos deprendida
no colo de miña nai

Y-é que se lembra, sin dúbida, do
seu fidalgo e soñador Cambados, que
dorme deitado â veira do mar d'Arou-
sa, onde canta ô cair nas brancas
cuncas dend'as bicudas xerras,

o espadeiro morno, o roxo viño,
sangue do corazón da nosa terra,

que arrecende a mazáns y-a rosas bravas,
quence os peitos y-as almas alumea,
e sabe á bicos de mocifia nova,
aldeana e trigueira...

viño de sanguñentas escumas, que
nas tardes de romaxe, no souto, ô pe
da ermida,

é a yalma do galán de verba maina,
de labradora e de viril maxeza,
que o mesmo se derrete coas rapazas
que arma sin máis nin máis unha quimeria.

E quer que ese viño amante e doce,

compañeiro das bolas de pan quente
y-as castañas asadas na lareira,

faga un milagre agora que os tempos
son chegados e hai sinais no ceo. E
por eso, pensando no porvir e poñen-
do todol-os seus amores no despertar
da raza, dille:

¡Encende os corazóns dos apoucados!
¡Prende lume nas almas, viño celta!

porque él, coma fillo de bendición, fixo
voto de seguir pol-a ancha corredoir
do deber, sempre adiante, sin volvel-os
ollos atrás, e xurou,

Dereito ou torto,
sin máis alcuño ni achego,
doente ou san, vivo ou morto,
gallego... ¡soio gallego!

Y-así, cabaleiro do renovador Ideal
dos condutores de almas, guiador dos
que ô seu lado imos como simples
devotiños pra cumprir tamén sincei-
ramente, homildosamente, a volunta-
ria oferta das nosas insinificancias,
puido pedir que postos todos en pe
«orredor da bandeira de Galicia»

cantémol-o dereito
à libertá da Terra,

«dispostos á non morrer sin loita»,
pra logo, n'un día grande, na hora
das grandes realidades supremas, po-
der berrar alto e forte:

¡A nosa Terra é nosa!

Vel-ahí porque Ramón Cabanillas
foi dendes d'os primeiros istantes o

poeta da Terra y-o poeta da Raza; foino porque leva a poesía na yalma y-o amor â terra no corazón; e por eso, porque entrou varilmente pol-a porta grande no templo da fama, porque acupou o altar maor que estaba valeiro desque Rosalía, Curros e Pondal pasaron á sel-os *Santos da nosa Terra*, total-as campanas da crítica repinicarón á gloria, atoleiradas e algueireiras, cheas de ledicia, con unanimidade poucas veces igualada, repitando xubilosas co inmortal Curros:

¡Hosanna ô poeta que trai a boa nova!

E como poeta da Terra e poeta da Raza—¡non podería ser d'outra maneira!—sintíu todol-os acoramentos e todol-os acaloumiños da Saudade, feita Morriña, que é carne da nosa carne, alma da nosa alma e sangue do noso sangue, y-é toda a nosa vida mesma, porque está formada con anacos do Pasado, do Presente e do Por-

vir, y-está devanada no sarillo do Tempo co novelo mazaroqueiro dos nosos Recordos e co fío enguedellado das nosas Espranzas.

Non é cousa de meterse agora por entr'os vizosos prantíos que visten de gala o tarreo da Filoloxía, pra pescudar con máis ou menos fortuna si na palabra Saudade hai ou non hai un nisqueño de lusitanismo. ¡Qué máis ténl. Escomasí, o Miño, según axeitada espresión do vello patrucio de todol-os nosos herdos literarios e históricos, non é máis que o río dos nosos destinos, que nace en Galicia y-en Galicia morre, e rega coas suas augas campos irmaus por unha y-outra veira...

Por eso, decir Saudade ou decir Morriña é tanto coma decir alma da

nosa raza, nervo do noso pobo lonxe da terra, nudo forte que nos ata ôs paternos lares, sombra que vai de cote con nosco, musa compañeira dos nosos tropezos e dos nosos trunfos, das nosas amarguezas e das nosas alegrías.

A Saudade é pra nós coma unha nai agarimosiña e querendosa que tan pronto nos bate como tan pronto nos mima, e si agora nos fire ou nos manca, enseguida nos consola e nos cura agasalleira; e si un momento nos pôn cara esquiva e fosca, non sabe cómo comporse pra facernos axiña acariños acaloumiñantes.

A saudade é pr'os gallegos

enfermedá sin nome
que nos deixa co espirito encolleito...
doenza sin doores que nos calla o sangue,
e nos quita os folgos, e nos tolle os nervos....
proído de cóxegas
que nos escoce o corpo sin querelo...
mal misterioso da raza
que hastra nos abafa nos días acedos...

Anda sempre a Saudade tan con nosco y-é tan nosa cando nos vemos fortemente sacodidos pol-as xurdias mareiras da emigración, que se dixera que quer asulagarnos na lagoa sin fondo dos pensamentos magoantes ou que pretende envolvernos nas tépedas craridades da soñada felicidade. Trátase d'un sentimento fondamente noso, froito dos máis grandes amores espiritoales â Terra, que leva xa moitos séculos de madureiro e deloiro e que chegou á adequirir cheiro, coor e sabor, tomando corpo e alma na copra popular que é todo un poema tenro e saudoso e que canta coma si fose un salaio de abafante cobizo:

Airiños, airiños, aires,
airiños da miña terra,
airiños, airiños, aires,
airiños, levaimos á ela.

¿En qué idioma, en qué linguaxe hu-

mano haberá un suspiro máis saloucante, máis íntimo, máis cheo de dozura, máis laiante de coitas que ese cantar dos cantares, ese amor dos amores que unha alma escura, viaxeira e cautiva, arrincou do seu ser pra choral-a Saudade y-a Morriña que levaba dentro de sí roéndolle as entranas?

Afirman algús escritores de renome e de sona que a Saudade é soio propia das razas débeles e dos pobos enfermizos e dexenerados. Pol-o que toca ôs gallegos, semellante afirmación entra na ringuileira das verbas valeiras de todo senso de realidade e ispidas de toda vestimenta de verdá comprobada.

A Saudade dalle ôs gallegos alento y-esforzo pr'as máis admirabres em-

presas. N'ela atopan sempre enerxía e varilidá pra levar á poleiro as máis patrióticas iniciativas; ela fai que na ausencia comulguemos todos na santa comunión da xuntanza das almas; por ela tén acotío culto efeutivo a relixión espirtoal da Terra; d'ela xurden istituções que son honra e argullo da Raza; ela dá corpo às maiores proezas y-ôs máis grandes heroísmos na segreda loita pol-o aforro, que é loita desesperada de vida ou de morte; gracias sean dadas á ela, alí onde haxa un fato de gallegos amantes dos pátreos eidos, alí está a forza y-alí está o trunfo; o trunfo esprendente dos nosos valementos, mostra baruda das nosas condicións de masculinidá pra sel-os primeiros en todas partes e pra dar sensación do noso poderío e da nosa forteza nas sociedades esgrevias d'irmandade que na América son escola de enxebre galleguismo e que

non coñecen o esquecemento pra canto sea doado pra Galicia.

Sería, pois, unha verdadeira inxusticia non atallar o paso d'ese pecado d'herexía que dí que os gallegos somos unha caste débele e dexenerada; e sería en nós, ô mesmo tipo, unha vileza sin perdón negar o noso parentesco íntimo coa Morriña y-a nosa descendencia dereita da Nai-Saudade, da que somos lexítimos vinculeiros.

Por eso non poderá xamáis chamarse poeta gallego o que non seipa espresal-a Saudade, o que non-a leve dentro dos hosos, o que non acerte á comprendela y-á espricala, o que non-a sinta bulir rebuldeira pol-as veas, afervoándolle o sangue.

E por eso nas asoleadas hortas de regadío que forman o patrimonio poético da nosa Terra e da nosa Raza hai criadeira semente de Morriña, que xermola en doces baladas de infinitas va-

guedades que teñen un pouco da maí-
na lus do luar, e hai primaveirales
gromos de Saudade, que frolecen n'un
rechamante desbordamento de coores
e froitifican en sentimentales lirismos
de fondas tristuras que fan sangral-as
almas.

Tiña que ser así, ben o sabe Dios.
O saudosismo dalle de cote â musa
gallega os salmos laiantes e congoxo-
sos das cotianas angurias, como o
vento ll' empresta âs arpas bambean-
tes das carballeiras os musicales mar-
mullos dos enredos das follas cando
palican unhas coas outras nos práce-
dos anoiteceres.

Nas cordas sonorasas de tod'a lira
céltica xogan e brincan e choran e
troulean total-as saudades que teñen
nos nosos poetas actuais unha uni-

dade grande dentro da variedade máis máis esprendorosa.

Védeo. A yalma fortemente gallega de Manoel Lugrís Freire canta as *soi-dades* que lle lembran a *escravitú* dos seus feiticeiros vales mariñáns, onde a *estadeiña* anda de noite pol-as aldeas preto dos *pazos*; sinte Antonio Noriega Varela, ese gran cantor da solemne maxestá *do ermo*, as sereas saudades da montaña aspérrima; vese Gonzalo López Abente collido pol-a saudade das *furnas* da costa brava, pol-a que él vai con fíos de ouro, raiolas de lua e folerpas de neve tecendo as suas poéticas creaciós; doise Enrique Labarta Pose das soedades *do probe gaiteiro de Baio*; leva Xan Barcia Caballero as *brétemas* da saudade nas suas *Rimas*; envolve Antonio Valcárcel a sua saudade íntima nas risas das mozas, que non soen entender os enfermos do espírito; garda Vicente

Risco nos seus *poemas novos* a saudade d'unha pátreia grande que vai camiño da nova Atlántida; crava Alfonso Castelao o seu lápiz-aguillón en nós, fervendo en saudade pol-a cobizada redención do chau; fala o Marqués de Figuerola da saudade *das almas e dos corpos*, candos éstos se axuntan e aquélas se apartan; colle Euxenio Carré Aldao o carreiro longo da saudade ô verse alumeado pol-as *raíolas* do amor â terra no *camiño da vida*; pensa Farruco Tettamancy no que foron os castros, os menhires y-as penas abanantes, sintindo a saudade da grandeza do pasado; valeira Xesús San Luís a carraxenta saudade das tirrias nos seus versos *fidalgos*, vendo as falcatrúas que sofren os novos parias do curruncho nativo; recorda Manoel Amor Meilán a vella lenda que chora a saudade do noso meigo *alalaa*; pule Florencio Vaamonde os

seus versos *calaicos*, coma si sintise a saudade dos crásicos gregos, que estiveron nos nosos eidos e rubiron ô Pindo pra bebel-a ispiración nas augas do Ézaro; pôn Victoriano Taibo a saudade do agro gallego e da personalidade labrega nos seus lumiosos decires mozos que teñen lumeradas de *agarimos e xenreiras*; busca Filomena Dato Muruais a meiciña da sua saudade entr'a paz virxiliana dos *follatos* campesiños; trócase en lostregos d'inspiración a saudade que alumea á Xerardo Alvarez Limeses; énchese Roxelio Civeira de saudade cando lembra os falares inxeniosos e namorisqueiros da nosa mocedá aldeana; prende a saudade na musa de Xavier Montero total-as meiguerías da terra e total-as barudezas da raza; hai un fondo acougo de saudade nos versos de Xaime Quintanilla, feitos idea e feitos pensamento; teñen un deixo

picareiro de saudade as *ventureiras* visióis gallegas de Ricardo Barros Pintos; pónse Roxelio Rodríguez Díaz *díante da porta*, pra recollerse máis íntimamente na santa saudade do lar e do agro; empréstalle a saudade á Emiliano Balás as engaioladoras mimosidades da nosa fala; pídelles Xan Fernández Merino â saudade os rousos brúidos do mar do Orzán—o namorado cantor da Cruña—pr'as suas *cántigas novas*; anda a saudade escorregándose acariñadora, por entr'os *saloucos* y-as *bágoas* de Nicolás García Pereira; rezuman saudade as *frangullas* de Xosé Rei González; consólase Xenaro Mariñas coas lembranzas que a saudade lle dá mentras está desterrado; esbara a saudade en cobizos de *rexurdimento* pol-as poesías de Antonio García Hermida; leva consigo Eduardo Lence Santar e Guitián a saudade das badaladas que

lle recordan os seus tempos de neno; pasa agachadiña a saudade pol-a inspiración de Xosé Cabo Pastor; faise saudade da terra o amor á *Galicia* en Francisco Sánchez García; hai arrolos de saudade nos escomenzos poéticos de Manuel R. Posse; brilan os lostregazos da saudade nas *muxenas* de Amador Montenegro Saavedra; vai Farruco Porto Rei *vida adiante* recollendo a saudade que teñen os contos ouvidos ô pe da lareira nas enchoviscadas noites d'inverno, pra despertar en *Fermosinda* as ansias queimantes dos misteriosos namoramentos; derrete Evaristo Martelo Paumán a saudade nas suas *líricas*, onde rexouban os *afillados do demo*; tén a saudade en Heraclio Pérez Placer as arrechouchadas dos cariños maternos y-os arrepiaamentos das impresiós súpetas; afógase Alfredo Nan de Allaríz entre *fume de pallas*, e toma folgo de

saudade nos *recordos d'un vello gai-teiro*; renova Galo Salinas Rodríguez a saudade dos vellos tempos coa fa-zaña histórica da *torre de Peito Bur-delo*; anda a saudade de Xan Pla Zu-biri facéndolle piedosa compañía â *tola de Cobas*; deixa cair Manoel Lago González un orballo de saudade na hora brincadeira da *alborada* que anuncia o sol da verde Galicia; pousa Bernardo Rodríguez no poio da poe-sía a agarimosa carga da saudade que trai ô lombo nos amorriñados anos da emigración; debulla Farruco Sal-gado e López Quiroga en *poemas cur-tos* a fonda saudade dos seus sinxelos sentires; apesárase Francisca Herrera Garrido coas saudades que hai nas *sorrisas e bágoas das almas de mu-ller*, que andan á toutiñas no mundo como as *volallas na luz*; éñchese de cativas congoxas Aurelio Ribalta coa *soidade* das campías e dos agros que

lle fan latexar fortemente o corazón; cóbrense de saudade mística as *mágoas* que lle saen da yalma a Frai Samuel Eixán; alcende Lisardo Barreiro o lume das suas estrofas coa saudade que deixa no noso ser a *muller gallega*; atristécese Xosé Iglesias Roura coa saudade que coida ver na *vestal moderna*; fanse pasión as verbas de Antonio Villar Ponte na fogueira de saudade en que parece queimarse a *pátrea do labrego*; anágase Xosé María Moar en remansos de saudade vendo colgado e esquencido n'un curruncho da cociña o trouleador *pandeiro* que tanto se peneirou en romaxes e foliadas; axunta Salvador Cabeza León todol-os seus cariños na íntima saudade con que agarda o trunfo de Galicia; séntase Xavier Prado, Lameiro, á *carón do lume*, pra escoital-as churrusqueiras agudezas aldeanas e encherse de saudade pol-as nosas cos-

tumes vellas; esconde Avelino Rodríguez Elías a saudade no tesouro dos seus versos musicales que chegan ô corazón; métese Ricardo Frade Xiráldez pol-as empetoutadas congostras da saudade, pra ver cómo Xan labrego, coutivo da morriña, vai cara às terras iñoradas, deixando aquí, nas veigas conecidas, un meigo ben de Dios; recóllese a saudade *íntima* de Francisco Alvarez Nóvoa na invernada do seu peito, sempre xiado; láíase Xosé Campos Núñez da saudade que sinten os fillos da Suevia que van *car' ó desterro*; rebule a saudade en Ramón Suárez Pedreira cando pensa nos *campos verdecetes* da sua patria; sigue Adolfo Mosquera esgurrichando a saudade que inda se garda no xerro das suas vellas *lembranzas*; alcóntrase Roberto Blanco Torres coa compañía agarimosa da saudade nas horas de *morriña* que pasa lonxe

dos seus eidos; rube Antonio Rei Soto hastr'as outuras da ispiración pra afundirse na saudade do *amor que vence ó amor*, e chega ô cume do *mosteiro de Ribas de Sil*, pra abafarse na saudade do eterno máis alá que dende alí enriba se adiviña e se divisa airoso no ceo, mentras por alá embaixo pasa o camiño real do progreso, furando montes, fendendo penedos, atravesando picoutos e sementando fartura e vida...

A Saudade nos poetas gallegos de hoxe, así nos poetas consagrados, que son lus de realidade, coma nos poetas novos, que teñen alumeos d'espranzas, é o rezo diario dos nosos amores a canto é noso; é o himno maxestoso e trunfal dos nosos sentimentos fondos; é a cántiga íntima que vai sempre con nosco cando nos imos da terra; é, n'unha palabra, a forza segreda que nos anima nos nosos traballos e que

nos dí a todas horas, pensando na
Terra,

Oremus
Laboremus.

E agora, xa que eu teño que poñer fin a estes dous actos académicos que pra gloria de Galicia e pra honra e argullo da Real Academia Gallega celebramos n'este Pazo da Saúde, que é laboratorio das almas porque ô mesmo tempo que cura as doenzas físicas tamén precura satisfacer as necesidades espirtoales, permitídemme que as miñas derradeiras palabras sean un canto de gratitú pra estes irmaus Peinador, que por lei da herencia e do sangue son unha representación viva de engadante simpatía e de compenetración co traballo,

e son ademáis encarnación lexítima d' amor â terra.

Pr'os que somos gallegos, e gallegos de corazón, o nome de Peinador tén que merecernos total-as consideraciós e total-as gabanzas e hastra todol-os agradecementos. Non solasmentes tivo a virtú de facer vir á Galicia á moitos que soio sabían de Galicia pol-a sona que de curral de vacas e de frágua de segadores e de mozos de cordel tiña esta nosa meiga terra, sinón que inda quixo dar probas do seu fondo e sinceiro galleguismo, creando o Museo gallego de Pías, no que hai que entrar coa devoción con que s' entra n'un santuario homilde, n'unha d'esas ermidas pequeniñas que s' esconden entr'o proxio dos nosos campos.

E pra compretal-a obra d' enxebriño d'aquel patrucio de verdá, traballador incansable e loitador firme,

que se chamou Don Enrique Peinador Vela e que soupo descubrir pra impe-recedeira groria sua a fonte santa d'este santo milagre de Saúde, o seu fillo D. Enrique Peinador Lines creou aquí o coro *Agarimos da Terra*, que con tanta mestría cànta a nosa música popular, alegre unhas veces, tristeira outras, sempre soave e sempre doce, na que rebule tod' a yalma da nosa raza. ¡Quén nos dera en Galicia moitos Peinadores pra trocal-as no-sas forzas mortas en forzas vivas!

Por eso n'esta ocasión memorable soio sei decirlle ôs irmaus Peinador: —¡Gracias, moitas gracias! ¡Dios vol-o pague!

ACABOUSE D' IMPRENTAR ESTE LIBRIÑO NOS

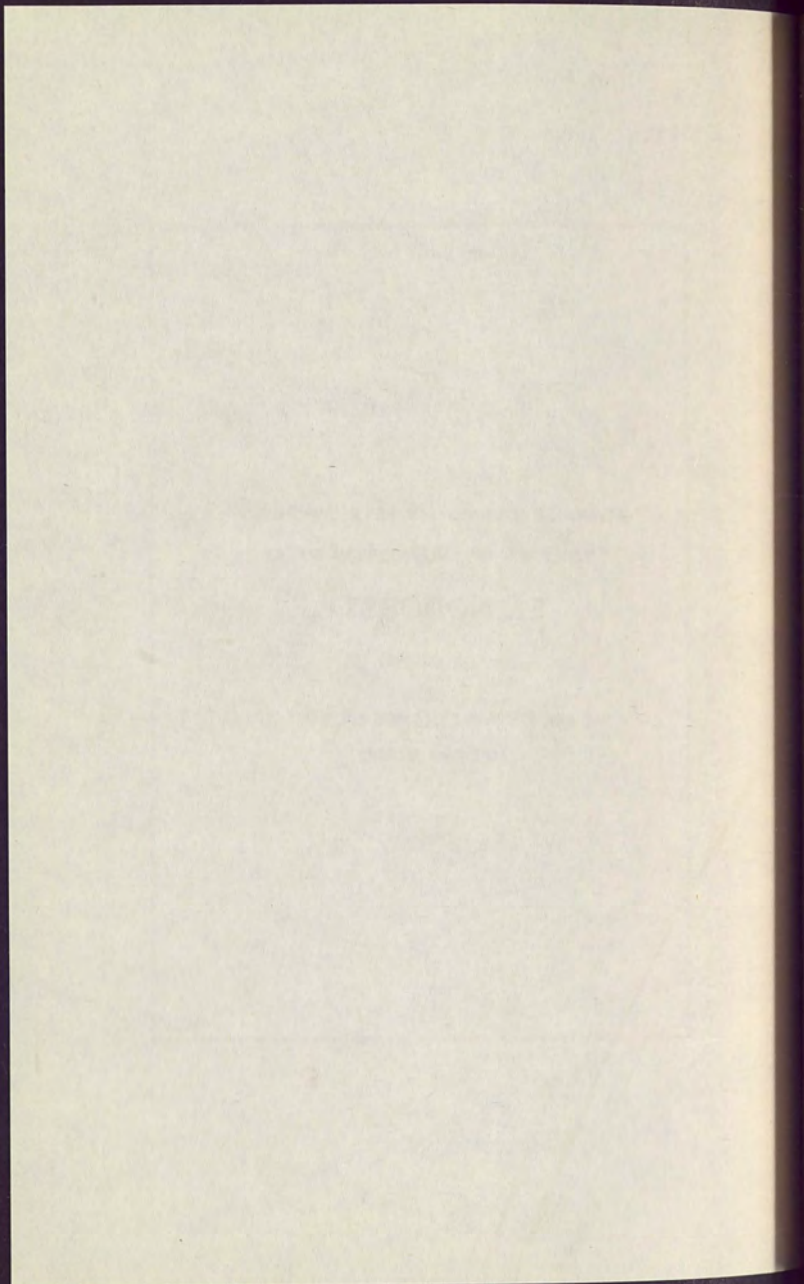
TALLERES TIPOGRÁFICOS DO DIARIO

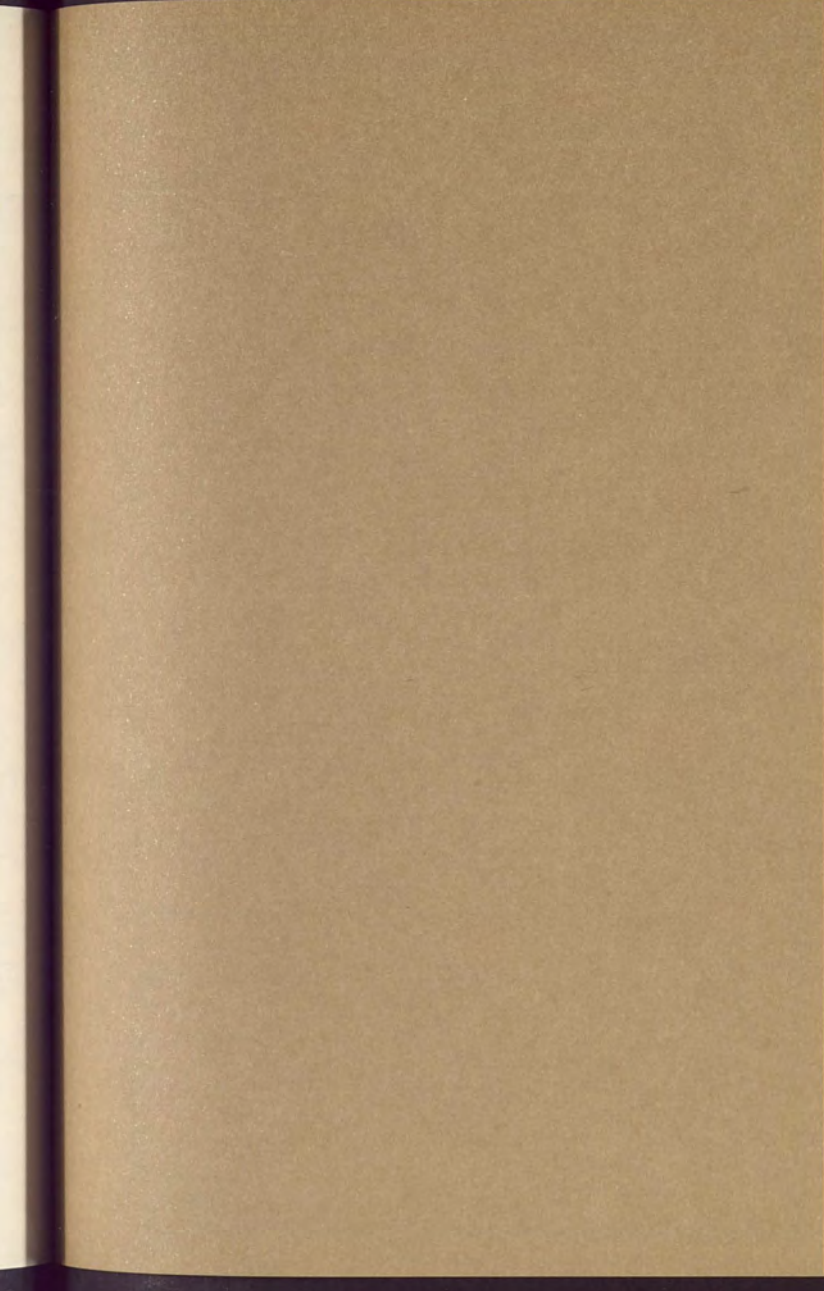
EL NOROESTE,

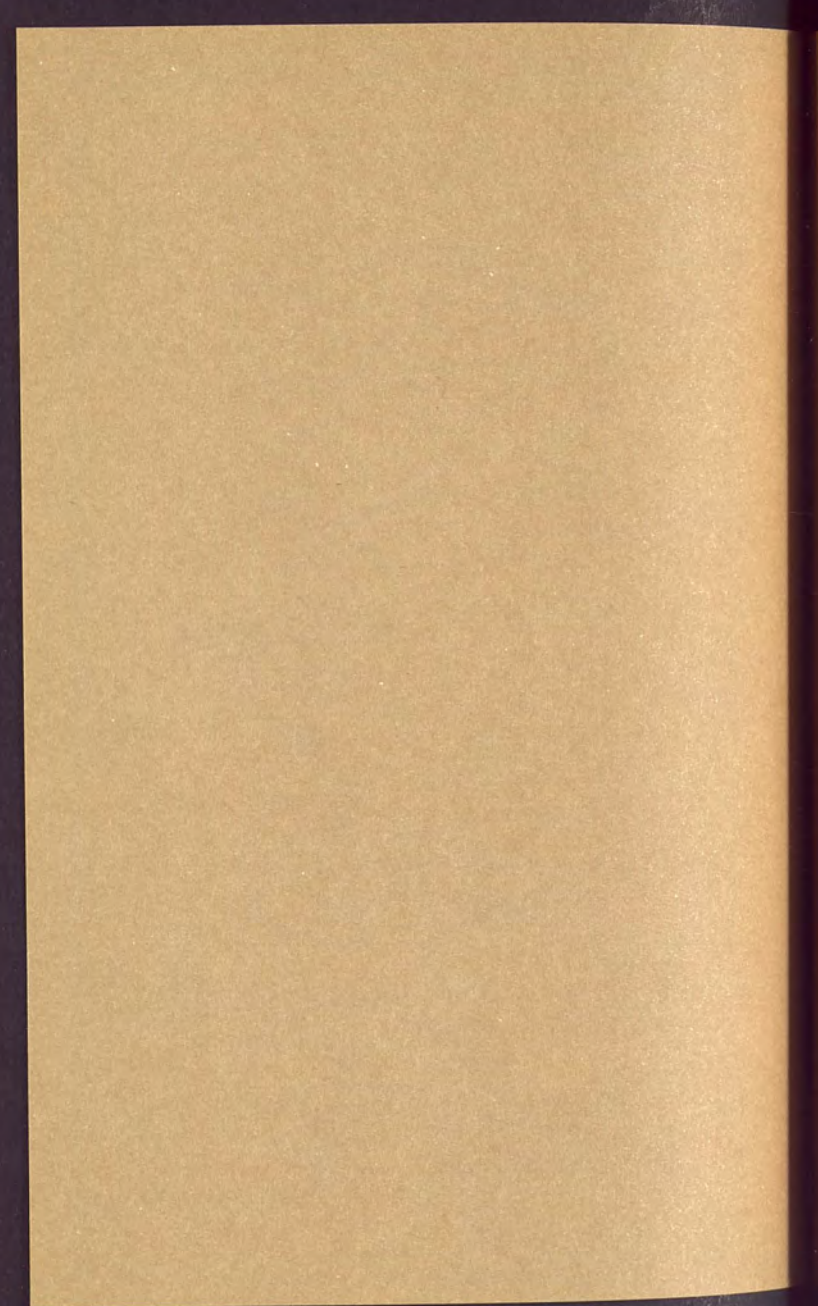
DA CRUÑA,

O DIA PRIMEIRO DO MES DE SANTOS

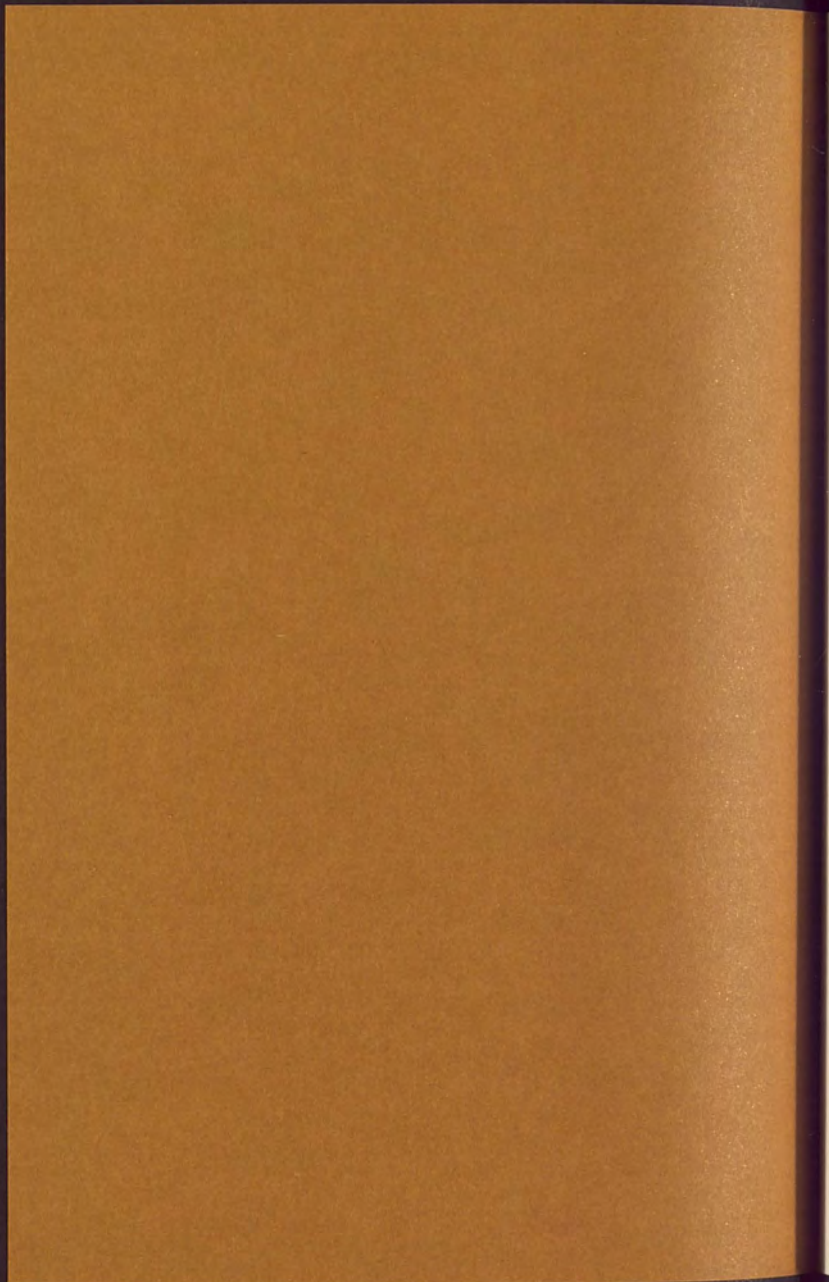
DO ANO MCMXX

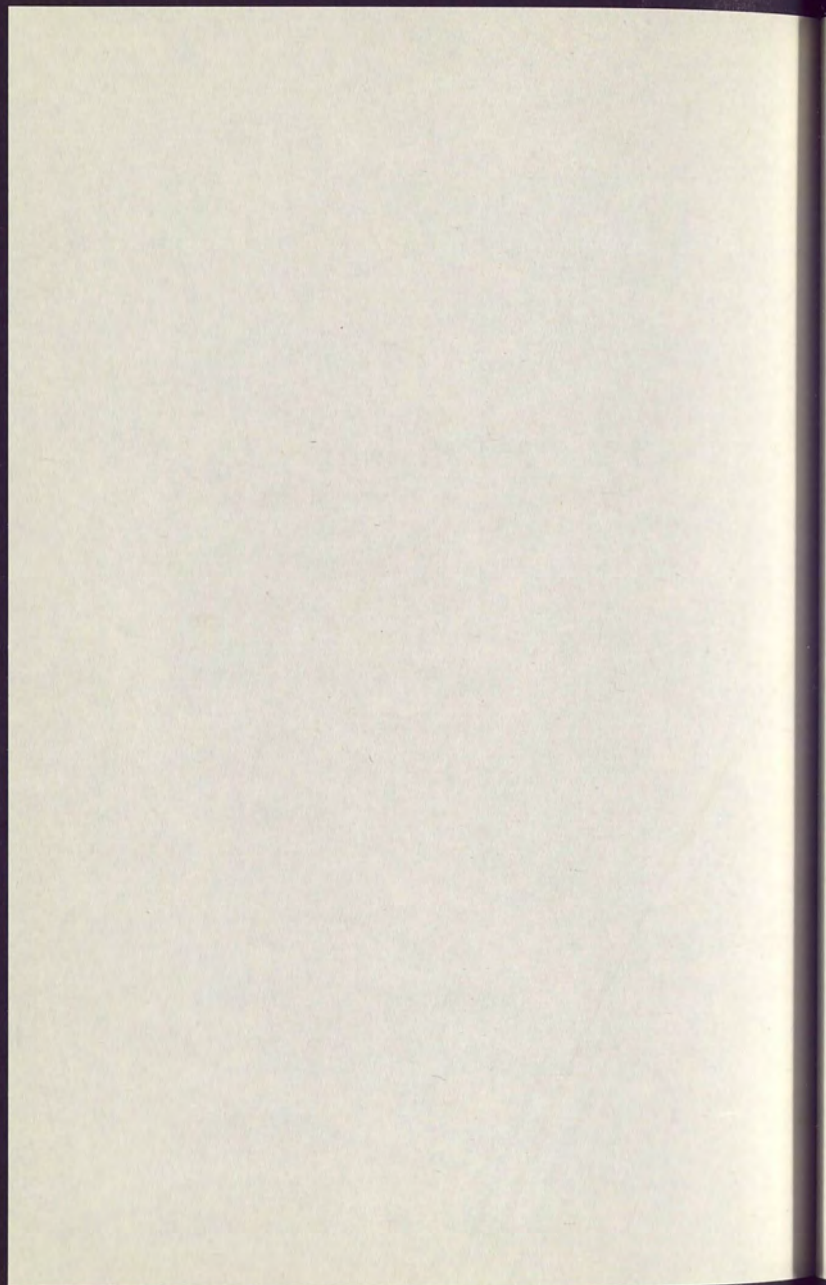

3. EPÍLOGO

REFERENCIAS DE PRENSA.

La Academia Gallega en Mondariz¹⁰

La Real Academia Gallega revive con la Raza. La docta Corporación trabaja con entusiasmo en su tarea que todo gallego debe considerar excelsa: reconstruir el idioma galiciano.

Recientemente ha dado una prueba de sus buenos propósitos la Academia, al elegir como miembros de número a dos egregios poetas: Antonio Rey Soto y Ramón Cabanillas.

Ambas designaciones son aciertos supremos. Con los nuevos académicos va al docto Instituto savia de juventud, aliento de mocedades, bríos, ansias y acciones de renuevo.

10. *La Concordia*, Vigo, (28-VIII-1920).

Cabanillas, heredero espiritual de Curros y de Rosalía, lleva a la Academia su estro saudoso y rebelde, armónico y garrido, viril y dulce. Rey Soto contribuye a la labor de la cultísima Corporación con su bagaje inagotable de conocimientos artísticos y poéticos, con su espíritu enxebre, con las melodías de su musa candente, con las vibraciones de un verbo solar.

Cabanillas y Rey Soto serán recibidos académicos en Mondariz los días 30 y 31 del actual. Con este gratísimo motivo habrá en el famoso balneario dos solemnidades de gran fuste, dos fiestas culturales gallegas que serán recordadas siempre por cuantos logren la dicha de ser espectadores.

El poeta orensano dirá en su discurso cosas nuevas y altamente interesantes del libro gallego. El vate de Cambados disertará sobre la saudade de los poetas que tuvo y que tiene Galicia.

En realidad de verdad no se podían encontrar temas más interesantes.

A Rey Soto le contestará el insigne polígrafo D. Marcelo Macías: un sabio. A Caba-

nillas, el secretario de la Academia D. Eladio Rodríguez: poeta y mentalidad de bien acusado relieve.

Las solemnidades tienen tal conjunto de atractivos que ningún buen gallego puede ni debe zafarse de la obligación de presenciarlas.

Martín de Fondevila

La Academia Gallega en Mondariz¹¹

Estuve «Erméticamente» callado ante el inaudito anuncio de que un solemnísimo acto, la recepción de dos ilustres poetas en la Real Academia Gallega, se había de celebrar en un suntuoso balneario de la región, cuya fama es mundial. Y estuve callado y hablo después de celebrado el fastuoso acto para

11. *El Correo Gallego*, Ferrol, (1-IX-190), p. 1.

que nadie pueda atribuir lo que ahora voy a manifestar a nada que no sea deseo sincero de que se conserven y acrecienten los prestigios de la citada Academia, a la cual, como a otras similares, tengo el honor de pertenecer como miembro correspondiente.

Ya está consumada la solemnidad bicarbonato-sódica, y ahora yo alzo mi voz de protesta contra esa peligrosa novedad de realizar un acto de transcendencia tan grande como el de dar entrada en nuestra Academia a dos admirables poetas, en un balneario, coincidiendo además el acto con el tiempo en que por apremio de la estación se inicia la desbandada de los agüistas, contenidos sin duda por esta desusada ceremonia literario-termal.

Nuestra Academia tiene su sede oficial en La Coruña, capital de Galicia. Pero si por cualquier circunstancia hubiera de verificarse el acto en otra parte nada habría que oponer a que se celebrase en el paraninfo de nuestra gloriosa Universidad compostelana, en los salones de las Sociedades Económicas de Santiago o Pontevedra, y hasta, por espíritu

romántico y aún por ser sacerdote uno de los beneficiarios, en el Claustro de una de nuestras viejas catedrales. Pero esa especie de Cortes de Cádiz en Mondariz...

Estuviéramos amenazados de extraña invasión, o fuera ésta un hecho, y un repliegue obligado por la intensa acción penetrante del invasor se pusieran en salvo con sus archivos, bibliotecas y museos los centros de cultura más directamente amenazados, y entonces, con un alto espíritu ciudadano, sin interrumpir la vida regional en sus más elevadas manifestaciones, sería gallardo, sería arrogante, sería de un viril civismo gallego que bajo un alpendre, o al aire libre en una ara, en el claro de un bosque, en cualquier parte, se agrupasen, en un momento, unos cuantos gallegos del Estado Mayor intelectual y cruzasen caballeros de la más alta orden de la cultura galaica a esos dos gloriosos vates, o a quien fuese.

Pero en épocas normales, esa ambulancia literaria, ese destacamento de la Academia funcionando en el augusto templo en que

hacen sus sacrificios a Esculapio los dispépticos y los hiperclorídricos, es de un efecto deplorable y de una trashumación sorprendente.

El mal está hecho. Pero hay que impedir que se reproduzca. No sirva este caso de termal precedente para otros análogos, y no recibamos a nuevos académicos en la Toja, en Cuntis o en Verín, porque entonces, aparte otras consideraciones que no hay para que citar, podríamos llamar a nuestra prestigiosa corporación Academia termo gallega...

Eladio Fernández Diéguez.

De Mondariz. Recepción de Rey Soto¹²

En el Balneario de Mondariz, lleno actualmente por la más escogida colonia de

12. *El Progreso*, Lugo (1-IX-1920), p. 5.

forasteros, se efectuó anteayer una brillante solemnidad académica. El gran poeta Rey Soto fué recibido académico de número de la Real Academia Gallega, ilustre y prestigiosa Corporación que puede registrar esta solemnidad entre las más interesantes de sus fastos.

Ofrecido a la Academia aquel espléndido escenario para acto tan señalado y para el que ayer debió celebrarse, a fin de recibir también como académico de número al más enxebre poeta regional, Ramón Cabanillas, allá se congregaron estos días muchas ilustres mentalidades gallegas, que por su saber y su personalidad bien acusada, son prestigio de la región.

En el gran salón de actos del famoso establecimiento, exornado artística y adecuadamente para la fiesta académica por el laureado pintor Francisco Llorens, se congregó una numerosa, selecta y culta concurrencia, que habrá pasado unas horas de pura deleitación estética escuchando los dos notables discursos pronunciados, el del nuevo académico y el que le dedicó, contestándole, maes-

tro tan respetado como el doctor Marcelo Macías.

Ambos discursos están siendo elogiadísimos por la prensa.

Rey Soto fué muy justamente ovacionado.

Real Academia Gallega. Recepción de Ramón Cabanillas. Las solemnidades de Mondariz¹³

El acto de ayer.

Con la misma solemnidad, con igual entusiasmo y brillantez que el día anterior, se efectuó hoy la recepción por la Real Academia Gallega, aquí constituída en sesión extraordinaria, del nuevo académico de número Ramón Cabanillas, ilustre y admirado poeta regional.

13. *La Voz de Galicia*, A Coruña (1-IX-1920), p. 1.

Cuanto enalteciendo la obra magnífica y perdurable del autor de "Vento mareiro" dijo en su discurso de contestación el ilustrado secretario de la docta corporación señor Rodríguez González, fué subrayado repetidas veces por los entusiastas aplausos del culto y numeroso concurso. Rodríguez González acertó a sintetizar, a recoger cuanto hay de grande, de vigoroso y personalísimo en la inspirada labor poética de Cabanillas, orientada hacia el resurgir de la patria gallega a la que mucho ama.

Se ha llamado a Cabanillas —muertos Pondal y Curros y expresándose en castellano, generalmente, los demás poetas galicianos— el cantor de la raza. Y a fe que el estro encendido de nuevo académico, sus viriles acentos al condenar los males que Galicia sufre, sus anhelos de regeneración y de progreso, el amor que impregna sus hermosos versos al pintar la vida campesina, hácenle acreedor a aquel alto calificativo, que él rechaza tal vez lleno de modestia, pero que con toda justicia debe ser aplicado.

Fué sugerente, evocador y bellamente adaptado al temperamento artístico de Cabanillas —que no es un exaltado ni un demoledor rabioso como alguien quiere hacerle aparecer—, el tema elegido para su discurso: la morriña, la soidade o saudade característica de los gallegos. El la siente y la expresa con una intensidad insuperable, en una prosa fluída y plena de emoción, con bellas imágenes y líricos acentos que cautivan el ánimo como los más sonoros e inspirados cánticos de su lira.

Un gran error. Para la Real Academia Gallega¹⁴

El correspondiente de la Real Academia Gallega, D. Eladio Rodríguez Dieguez,

14. *El Compostelano*, Santiago de Compostela, nº 169, (2-IX-1920), p. 1. Este mesmo artigo foi tamén publicado no xornal *El Eco de Santiago*, Santiago de Compostela, (9-IX-1920).

publicó en el diario ferrolano «El Correo Gallego», del cual es director, un razonado artículo que dirige a la Academia Gallega con motivo de la recepción de los insignes poetas Antonio Rey Soto y Ramón Cabanillas en el balneario de Mondariz, solemnidad a la cual llama «bicarbonato sódica».

Entre otras cosas, dice el Sr. Fernández Dieguez:

«Nuestra Academia tiene su sede especial en La Coruña, capital de Galicia. Pero, si por cualquier circunstancia hubiera de verificarse el acto en otra parte, nada habría que oponer a que se celebrase en el paraninfo de nuestra gloriosa Universidad Compostelana, en los salones de las Sociedades Económicas de Santiago o Pontevedra, y hasta, por espíritu romántico y por ser sacerdote uno de los recipiendarios, en el Claustro de una de nuestras Catedrales».

Añade que esto tendría su disculpa si estuviéramos amenazados de extraña invasión, o fuera esta un hecho, pero que en épocas normales «esa ambulancia literaria, ese destacamento de la Academia funcionando

en el augusto templo en que hacen sus sacrificios a Esculapio los dispéticos y los hiperclorídricos, es de un efecto deplorable, de una humillación sorprendente».

El Sr. Fernández Dieguez pone fin a su artículo con el siguiente párrafo:

«El mal está hecho. Pero hay que impedir que se reproduzca. No sirva este caso de termal precedente para otros análogos, y no recibamos a nuestros académicos en La Toja, en Cuntis o en Verín, porque entonces, aparte de otras consideraciones que no hay para que citar, podríamos llamar a nuestra prestigiosa institución Academia termo gallega».

En Mondariz. La Academia Gallega. La recepción del Sr. Cabanillas¹⁵

Su discurso

En términos de singular modestia empieza Cabanillas hablando de sus afanes

15. *La Región*, Ourense, (2-IX-1920), p. 3.

buscando una rosa con que pagar a la Academia el honor del agasajo, cantando de paso al habla gallega, propicia cual ninguna para las inquietudes secretas y los amores íntimos y las tristezas hondas.

Leyendo estos días, dice, «Os poetas lusiadas», de Teixeira de Pascoaes, encontré el tema: hablar de cómo es profundamente sensible y antiquísima la saudade en los poetas gallegos.

Tiene un bello recuerdo para su antecesor D. José Salgado Rodríguez, un romántico, un poeta de «saudade» que en aquel paradisíaco rincón que besan las aguas del Ulla y del Umia, hizo una meritísima labor de reconstrucción de nuestra vieja historia.

Estudia lo que es la saudade, primero en su significado místico, después en su sentido poético. La «saudade» es la fuerza creadora, en remanso, del Recuerdo y la fuerza creadora y pujante de la Esperanza, superadas en el tiempo. Es codicia de lo lejano, presentimiento de lo que va a llegar, remembranza de una luz que nos hirió un momento, ansia de una cosa perdida, inquietud del que quiere

ascender por el azul, algo, en fin, tan ligado a nuestro temperamento y al nervio de Galicia que puede decirse que en la saudade se ha inspirado todo nuestro lirismo.

«Saudade tuvo varios nombres entre los poetas que Cabanillas va analizando.

Si el alma gallega no estuviese tejida con los hilos de la saudade, dice, Galicia no tendría poetas líricos. Tan consustancial es la «saudade» a la poesía lírica gallega.

Esa característica tiene muy antiguos orígenes y su radio es según Teixeira de Pascoaes, «o Portugal de Camões, a Galiza de Rosalía y-a Cataluña de Maragall».

La saudade de la tierra y la de la raza engendraron la saudade de la patria, que vale tanto como decir la saudade de la redención.

Analizó ampliamente la saudade de los poetas, citando a cada paso versos de Lamas, de Curros y, sobre todo, de Rosalía, de la cual dice estas palabras, con que remata su hermosísimo discurso:

«N-o ceo e n-a terra, libres ou escravizados, para sempre, para sempre, Rosalía é o *corpo santo* de Saudade Galega.

Contestación de Eladio Rodríguez

Dice que Cabanillas, antes de entrar en la Academia, en la que está constantemente encendida la llamarada de los santos amores a Galicia, tenía andado ya el estrecho y largo camino de la inmortalidad, como alma privilegiada y escogida que allá *n-o desterro*, en las lejanas playas de la emigración se sintió besada por los labios ardientes y fecundos de la Poesía gallega.

Ramón Cabanillas tiene abiertas de par en par todas las puertas que dan paso a los templos de los puros galleguismos, y allí donde haya un altar enteramente consagrado a las virtudes de nuestra raza y a la fe en nuestros destinos futuros, allí será Cabanillas uno de los más altos y de los más nobles oficiantes.

Si él viviese en los viejos tiempos pasados quizás fuese uno de aquellos druidas que eran maestros y señores, que conocían lo hondo de lo desconocido y vivían en lo más oscuro y enmarañado de nuestros robledales. Veríamoslo entonces envuelto en la blanca túnica, dedicado a sus ritos misteriosos, con

la hoz de oro al pie de la añosa encina, afaenado en descubrir las sorpresas de la Naturaleza y los secretos del porvenir, y lo tendríamos por el bardo cantor de los célticos hechos, y de nuestras grandes aspiraciones. Porque él sabe de *fouces esquencidas* y de *sonos dourados* y oye *n-o escuro* lo que reza a *sombra do pinal* como una oración litúrgica de redentoras ansias patrias.

En los tiempos de hoy vividos tan a prisa que las horas parecen años y los días semejan siglos, ya no hay druidas. Los castros, las *medorras*, las *mámoas*, los dólmenes, las piedras movientes, sólo son ahora curiosidades prehistóricas para investigaciones arqueológicas que nos quedan como recuerdos de religiones muertas y de olvidados sitios funerarios, pero nos sirven para justificar nuestra ilustre progenie y nuestros títulos seculares de raza, de esta raza sana y fuerte, dura para los trabajos, firme en las virtudes, sufrida y valiente como pocas, robusta y leal como ninguna.

Dice que Cabanillas se sintió en la emigración ungido por las sagradas manos invi-

sibles de la *saudade*, que lo acogió amorosa en su regazo, lo besó amorosamente con estremecimientos originales y lo hizo entrar en el reino imaginario de los ensueños, para adormecerle las hondas *morriñas* que se le clavaban hirientes en su pensamiento y en su corazón.

Cita algunas de las admirables poesías de Cabanillas glosándolas brevísimamente para demostrar la justicia con que desde el primer instante fue considerado como el poeta cantor de nuestra tierra y de nuestra raza.

Dedica después unos párrafos a la *saudade*, que es como madre cariñosa de los gallegos y es carne de nuestra carne, sangre de nuestra sangre, alma de nuestra alma y es toda nuestra vida porque está formada con pedazos del pasado, del presente y del porvenir.

Y termina citando brevemente los poetas gallegos que en la actualidad dedican las inspiraciones de su Musa a cantar la *saudade*, que es el rezo diario de nuestros amores a cuanto es nuestro y es la fuerza secreta que nos anima en nuestros triunfos y que nos dice

a todas horas, pensando en la tierra: *Oremus, Laboremus*.

El discurso de nuestro admirado paisano modestísimo y gran Eladio Rodríguez es realmente una pieza literaria de la cual lo que precede no es más que un breve extracto.

Homenaje al patriarca Murguía¹⁶

Discurso do señor Vicente Risco:

«Cáxeque tódol-os pobos da terra teñen a sua epopeia escrita, senon somos nós.

Ollade pr'ôs outros pobos ibéricos, e veredes que os vascos teñen, antigo ou moderno, o *Altobiscar Cantua* e mais a leenda de Bernal do Carpio; que os casteláns teñen os Cantares de Gesta, anque sexan inspirados nos franceses,

16. *La Temporada*, Mondariz, nº 14, (5-IX-1920).

e mais o Romanceiro, que os portugueses, nosos irmaus indubitabres, teñen o milagre d'unha epopeia lírica: *Os Lusíadas*.

Nós, os gallegos, d'alma esencialmente lírica, nin temos epopeia escrita, nin cecais a teñamos endexamais...

Nin nos fallaron na nosa estoria feitos épicos, nin nos fallaron poetas acesos no amor da Patria galega. Os nosos poetas íntegros, os nosos poetas en galego, non esqueceron endexamais o son da harpa patriótica dos bardos... O que nos fallou foi a arela imperialista, foron as ansias de domeñar outros pobos. Por iso, en troques de poesía épica, temos poesía cívica, ou mellor dito, poesía étnica, cantos de revolta e d'espranza, nos que a nosa raza, ô arelar a sua libertade, anuncia ô mundo que ela non domeñará endexamais ningún outro pobo da terra, outramentes que pol-a eixemprariedade do inxenio e do traballo...

Pro, cand'un estoriador ten esprito, cando por riba da cobiza erudita sinte o cantar do sangue da sua Raza e o amor da sua Terra, entón, o estoriador fai da estoria, epopeia.

Esí, a estoria faise poesía nas páxinas acasas do Mestre Manoel Murguía. Pr'ô noso velliño Patriarca, a estoria foi o *culto saudoso da Lembranza* que se vai axionllando piedosamente diante de cada pedra vella, sexan as pedras rudas do druidismo, sexan as pedras cheas d'espresión vivente dos pórticos románicos, sexan as pedras xa descastadas do Renacemento, diante de cada cousa, grande ou pequena, homilde ou alteirosa na que houbera deixado impresa a póutega, o xenio da raza galega...

É a estoria cumprida com'un culto a estoria-relixión, na que, por riba do aparato crítico, recolle o alento espiritual d'un pobo, e por riba dos feitos materiás que a erudición pode comprobar sen que d'eles colla dúbida, sírvese d'eles pr'estabrecer outros feitos, os feitos ideás que cecais se non cumpriron nunca na *realidade* visibel, mais que porén, son os mais certos, os de meirande evidencia vital. D'ises feitos ideás faise, coma di Teixeira de Pascoaes, a estoria espiritual d'un pobo, o que il é no mundo da *verdade*. Reco-

lléndoos, os estoriadores fanse os costrutores do futuro, do Ideal feito de Tradición.

Foi d'iste xeito coma Murguía nos amostrou o noso deber social de volvermos pol-a y-alma sagrada de Galizia, de reconstruímos a civilización galega.

E eis coma Dios quixo, que si en Murguía viviu a visión épica, e en Rosalía a y-alma lírica da nosa Raza, esas dúas vidas s'axuntasen baixo a bendición do Ceo...»

A Academia Galega e os nazionalistas en Mondariz¹⁷

Teñen falado xa os xornaes dos solenes aitos feitos en Mondariz para recibir académicos de número da Academia Gallega, a Rey

17. *A Nosa Terra*, A Coruña, nº 128, (25-IX-1920), p. 5.

Soto e Cabanillas. A eses aitos asistiron algús repersentantes autorizados das *Irmandades* e do nacionalismo galego. Despois de se recibiren académicos aqués poetas, e de lles daren resposta ôs seus notabres discursos —que axiña ofercéronse imprentados— Marcelo Macías i Eladio Rodríguez González, orgaizouse outro aito de homenaxen a Murguía. E n'el falaron os nosos irmáns Cabanillas, Rodríguez de Vicente, Risco e Villar Ponte.

Ademais houbo festas teatraes e musicaes enxebres, a cárrego dos coros «Agarimos da Terra» de Mondariz e «De Ruada» d'Ourense. Tres xornadas galeguistas xúrdias, que lle temos de agradecer a Enrique Peinador. Desde aquí enviámoslle a nova adhesión da nosa amizade e do noso amore a aquel galego exemplar.

Enrique Peinador —o mesmo que o irmán de seu— siguen fieles á lembranza luminosa do vello e inesquecido pai d'eles que soubo facer d'un rincunchiño meigo e iñorado unha vila moderna que serve pol-a virtude das suas augas medicinaes, d'atraición de muitos milleiros d'extranxeiros ricos â nosa Terra,

todol-os anos ô chegal-o vran. Numerosísimas persoas que andan pol-o mundo adiante a falaren con fonda loubanza da Galiza, ô europeo e cada día mais acrecentado balneario de Mondariz llo deben.

O vello Don Enrique Peinador, xa finado, foi fundador d'unha aristocracia nova, a que se fixo carne nos seus fillos e que compre gabar e sinalarse a tódol-os bos galegos. Y-estes fillos, cultos, simpáticos, amabres, mundanos, cheios d'amor á Terra, fan por ela, sen cansanzo nen acougo, o que non fixeron os políticos i-os ricos nados na Galiza. Arriegal-os seus cartos en negocios drento da Patria mesma, para acresceren o patrimonio enxebre, xa que os ricos, qu'esprotan riquezas no país de seu, non son como dixerá Cambó moi ben, senón depositarios transitorios da riqueza nacional común.

E os cabaleiros irmáns Peinador eso fan. Mais fan inda outras cousas. Terman de teren abceso en cantos arrodeánnos un amor profundo a Galicia e ás suas tradicións. E asín o Museu de Pías que coidan con agarimo inmenso; asín o coro «Agarimos da Terra»

que orgaizaron para cultural-a música popular. Asín o milloramento e perfeicionamento que veñen facendo en Mondariz. Asín a súa pro-teición para tod'o galego. Asín o renderen homenaxes a Murguía, o velliño patriario, que nada pode dare, en troques de espangullárense en adulacións para os políticos i-os caciques.

Mondariz é unha honra da Galiza.

¿Cómo, pois, non han mereceren o noso desprezo os Lugin, Pifartos e demais Fernán-dez e Xaimes, que tiveron verbas, xermola-das na envexa, para intentar magoar â Aca-demia Gallega e ôs Peinador con motivo dos solenes aitos que no balneario de Mondariz teñen feito?

Nos —repetimos— hemos gardar na nosa i-alma eterna gratitude para os irmáns Peina-dor. Porque eles son exempros vivos —e por moitos anos sigan sendo— de outo i-esgrevio patriotismo. ¡Houbera moitos com'os Peina-dor na Galiza!

Junta extraordinaria pública de 31 de agosto de 1920¹⁸

Celebrose a la misma hora y en el mismo local que la anterior, bajo la presidencia del insigne literato gallego, ex-Ministro de Gracia y Justicia y ex-Presidente del Congreso de los Diputados, Excmo. señor Marqués de Figueroa, y con asistencia de los mismos señores Académicos que concurrieron a la Junta del día antecedente y del Sr. D. Antonio Rey Soto, que ocupaba el lugar que le correspondía, para recibir solemnemente como Académico de Número al electo D. Ramón Cabanillas Enríquez.

Abierta la sesión y después de darse lectura por el Secretario a los antecedentes reglamentarios, los señores Académicos D. Antonio Rey Soto y D. Fernando Martínez Morás bajaron del estrado para conducir a éste al electo Sr. Cabanillas, quien al presentarse ante la numerosa y distinguida concurrencia que llenaba el amplio y elegante salón, reci-

18. BRAG, A Coruña, nº 137, (1-X-1920), p. 214.

bió de todos los presentes una calurosa y entusiasta demostración de simpatía.

Seguidamente leyó el Sr. Cabanillas su discurso, escrito en gallego, desarrollando con las luminosidades de su relampagueante inspiración el tema «A saudade nos poetas gallegos», que le dió motivo para hacer gala de sus excelsas facultades poéticas y de sus admirables dotes literarias que antes de ahora lo han consagrado como uno de los más grandes poetas de nuestra tierra y como el poeta de la Raza por excelencia.

Los párrafos, ora dulces, ora vibrantes y siempre hondos, que constituyen el excelso engranaje de la magna disertación del autor de «No desterro» y «Vento Mareiro», encendieron el fuego del entusiasmo en las almas de los oyentes y fueron como un salmo entonado en loor del país gallego.

La concurrencia interrumpió la lectura del discurso varias veces para hacer pública ostentación de su agrado, y prorrumpió al final en una ovación que duró largo rato.

Al discurso del Sr. Cabanillas contestó con otro, también en gallego, el Secretario de la Academia D. Eladio Rodríguez González,

felicitando al nuevo compañero, de quien dijo que antes de entrar en el seno de esta Corporación ya tenía andado el largo y estrecho camino de la inmortalidad, congratulándose de ser él quien le daba la bienvenida y recibiendo durante su disertación cariñosos aplausos de los presentes, entre los cuales tenía el sexo femenino brillantísima y distinguida representación.

Le fué luego impuesta al Sr. Cabanillas la correspondiente Medalla y entregado el Diploma, posesionándose de su cargo con las reglamentarias solemnidades.

Levantó seguidamente la sesión el Sr. Presidente, dando el acto por terminado, y después de ser el nuevo Académico felicitado por todos sus compañeros, desfilaron por el estrado las distinguidas personalidades asistentes al acto, para dar al Sr. Cabanillas las enhorabuenas más expresivas y los más efusivos parabienes.

Eladio Rodríguez González

Literatura y regionalismo gallego¹⁹

Quiso mi buena estrella, en otros casos anublada, que cuando bajo los robles milenarios de Mondariz, y á la vera de su fuente, encontraba regalado descanso, llegaran á mi retiro, con gran golpe de periodistas y no floja escolta de gaiteros, tamboriles y panderos, los señores que componen la Real Academia Gallega. Y con ellos y con sus solemnidades académicas (la recepción de los poetas Rey Soto y Cabanillas), y con sus festejos populares, típicos, entrase también de rondón por mis puertas el problema del regionalismo gallego, que hoy presenta dos caras: una, literaria, reconstitución y en mucho me temo que intervención de una lengua gallega, capaz de plegarse á las modernidades de la vida actual, y otra política, que en el fondo y en la forma es la misma monserga catalanista, con idénticos desplantes y estridencias que la de Barcelona, aunque, gracias á Dios y

19. *Vida Gallega*, Vigo, nº 156, (15-X-1920).

al buen sentido gallego, con muchísimo menos público y virulencia.

Para nadie es un secreto que mientras el castellano se pulía, perfeccionaba y robustecía creando una de las literaturas más originalmente fuertes de la tierra, decaían las demás lenguas peninsulares, hasta llegar á ser sólo empleadas por labriegos ignaros; de suerte que trascendió únicamente su empleo á las relaciones del hogar. Eso aconteció al catalán, al vascuence y al gallego. No es esta hora de discutir si las cosas debieron pasar así ó de otra manera, si malas ó buenas artes, si Castilla fué madrastra, etc., etc., toda una sarta de inútiles disquisiciones, el caso es que Castilla y los castellanos impusieron su ege-monía en la Península y se llamaron en adelante España y españoles. Tras floridos siglos de españolismo, que consolidaron para siempre al castellano como lengua, no solo de los españoles de España, sino de los de América, han surgido estas revisiones extemporáneas de los procesos regionales, ya fallados y caducados. La Historia, que, como los ríos, nunca remonta cauce arriba, camina hacia la

superación de las actuales nacionalidades y Estados, hacia las agrupaciones humanas más amplias, sean cual fueren la lengua y el origen de quienes las forman, hacia la organización de la sociedad sobre bases nuevas de mayor justicia y aprovechamiento. No es el momento de tornar al *clan*, cuando los "Soviets" ó Consejos populares, para hablar en español y no en ruso, están á las puertas.

Pero volviendo el carácter puramente literario del movimiento regionalista, advertiremos que sus mayores esfuerzos parece que pugnan por establecer el gallego como lengua usual de Galicia y darle la riqueza y flexibilidad necesarias para adaptarse á la civilización de ahora. He dicho que *parece que pugna*, porque por graciosa contradicción, y como si toda esta tramoya del galleguismo se levantara solo para que la viéramos el resto de los españoles, no gallegos, escriben estos regionalistas muchos de sus libros de propaganda en castellano. Tales "Literatura gallega", de Carré Aldao, y "Galicia" de Murguía.

Yo no sé qué ventaja podrán obtener los poetas y escritores gallegos de verdadero talento en limitar deliberadamente el número de sus lectores ciñéndose á los tres millones de gallegos (¿saben todos leer?) que ellos suponen que existen y prescindiendo de los veintitrés millones de españoles restantes, sin contar con los de América. Aparte este argumento de la difusión, que es muy de tenerse en cuenta, existe otro de peso, aquel que toca á la superfluidad del esfuerzo derrochado en pulir un instrumento de trabajo cuando se tiene á mano otro ya perfecto y neto. Al paso me sale la algarabía regionalista diciéndome “que es punto menos que imposible el ejercicio de la poesía para los que la han de componer en lengua distinta de aquella en que nos mimó nuestra madre”. El que conoce las realidades gallegas, sabe que solo las cunas muy humildes son arrulladas en gallego. Las otras, tanto las señoritas como las burguesas y las artesanas, oyen las palabras maternas en castellano. Buena prueba de ello es que los poetas gallegos desde Alfonso el Sabio hasta Rey Soto, son bilingües.

Bilingüe fué Rosalía de Castro, y Curros Enríquez, y Posada y todos, porque cuando querían expresar sentimientos aldeanos echaban mano de la pobre lengua dulce y anquilosada que usan vaquerizos y labradores, pero cuando anhelaban decir ideas de mayor complejidad encontrábanse atados en la melodiosa jerga galaica y recurrían al castellano, lengua trabajada sin interrupción durante siete siglos. ¿Que aún hay gallegos ignorantes del español? Lamentable. Aunque afortunadamente hay pocos, refugiados en las comarcas más pobres y retrasadas de Galicia, esa existencia de gallegos ignaros no implica la necesidad de comunicar á los sanos la enfermedad, sino que á los enfermos se les ha de sanar; es decir, no es que sea preciso hacer olvidar el español á los que lo saben, sino enseñarlo á quienes lo desconocen. Son necesarias más escuelas y más maestros de castellano, he aquí la deducción lógica.

Pero señores regionalistas que nunca quizás salísteis del verde cuadro montaños de vuestra encantadora Galicia, ¿queréis solo

por el prurito de un esnobismo que no es ya la moda última, sino la penúltima, condenar á mudez á esos miles de gallegos que buscan noblemente en América la aventura dorada? ¿Cuáles no han de ser sus dificultades y apuros al surcar el ancho mundo, donde solo se hablan las lenguas triunfadoras, el inglés, el francés, el alemán y el español? ¿Con qué lengua tendrán mayores probabilidades de éxito, con el español ó con el gallego?

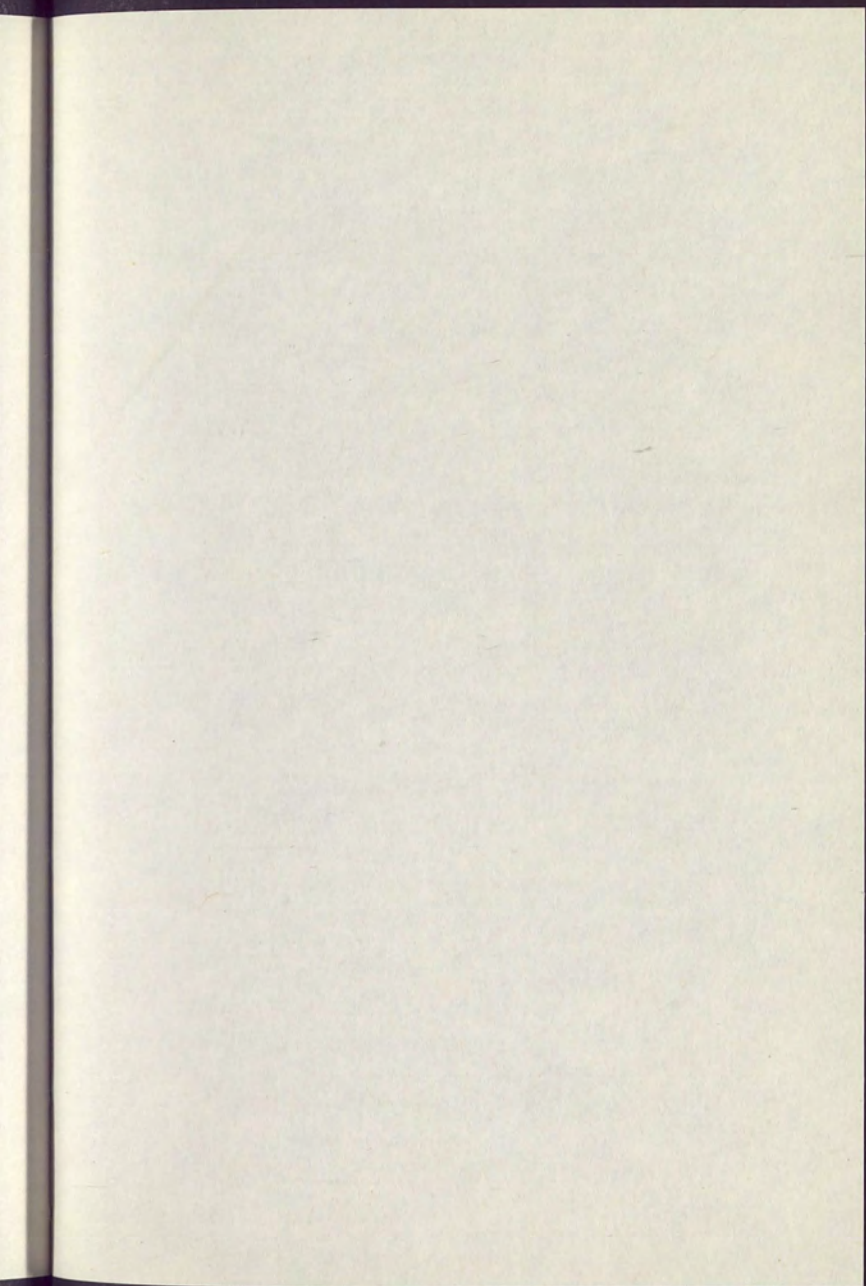
Yo no abomino de la savia regional, *divina variedad* que lleva á la literatura española todas las modalidades sentimentales y de pensamiento engendradas al calor de la Historia en los cien recovecos de la Península. Madrileños de Madrid no existen apenas. Solo en el modo de sentar la pluma sobre las cuartillas cuantos en castellano escribimos, podría averiguarse de qué provincia procedemos. La literatura española se enriquece con esas aportaciones regionales, y no son los gallegos quienes menos han contribuído con sus giros, modismos sintácticos y vocabulario al tesoro común de la lengua.

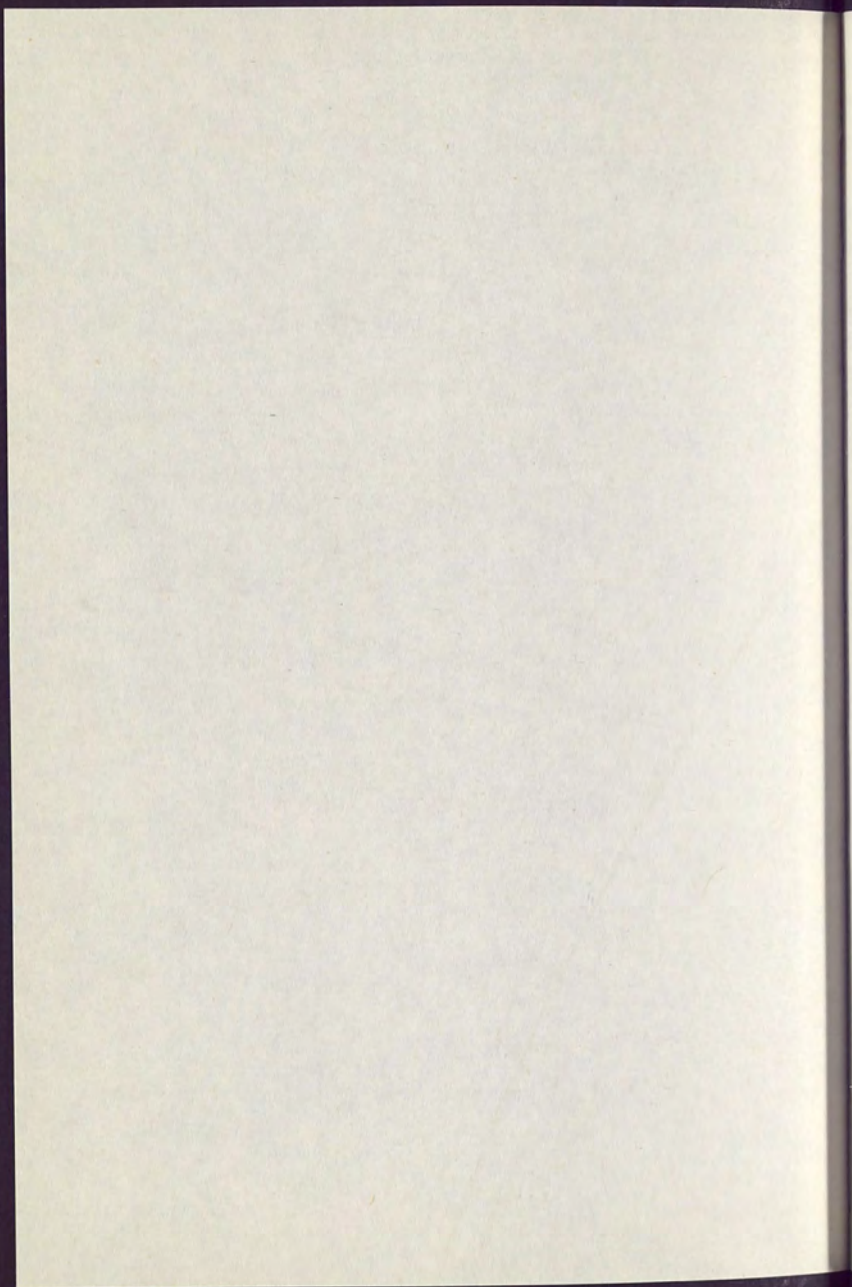
Escritores gallegos en español son Dª Emilia Pardo Bazán, don Ramón del Valle Inclán, el marqués de Figueroa, Julio y Francisco Camba, Fernández-Flórez, por no citar más que á los primates.

Sería deplorable que algún talento de mucho calibre se malograra para la celebridad, por conocer solo el gallego; aunque sospecho que pocas cosas interesantes hubiera de decirnos persona de tan limitados estudios que solo pudiera expresar su pensamiento en gallego, cuando el internacionalismo de la cultura actual nos ha obligado al conocimiento de varios idiomas.

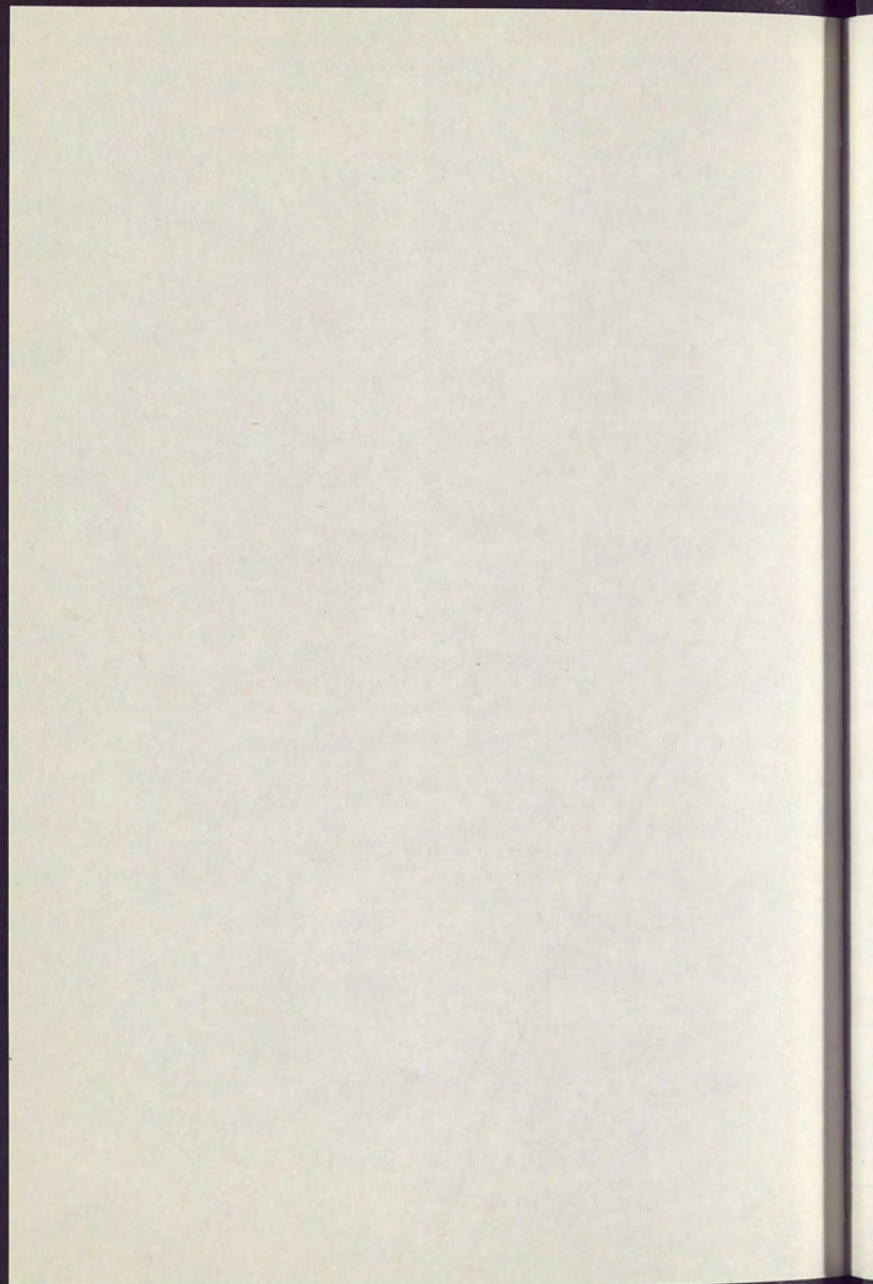
Seguiré otro día.

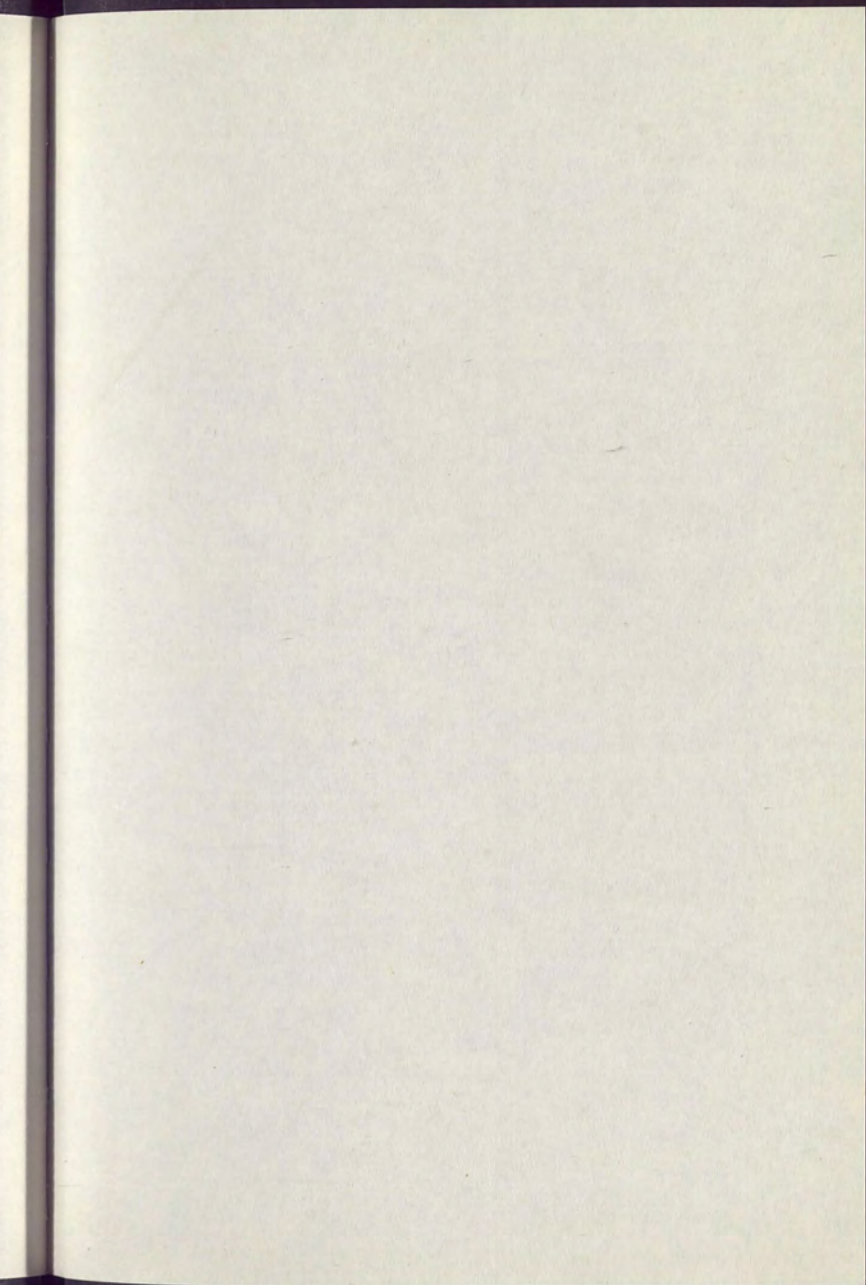
Melchor de Almagro San Martín
Mondariz, Septiembre.

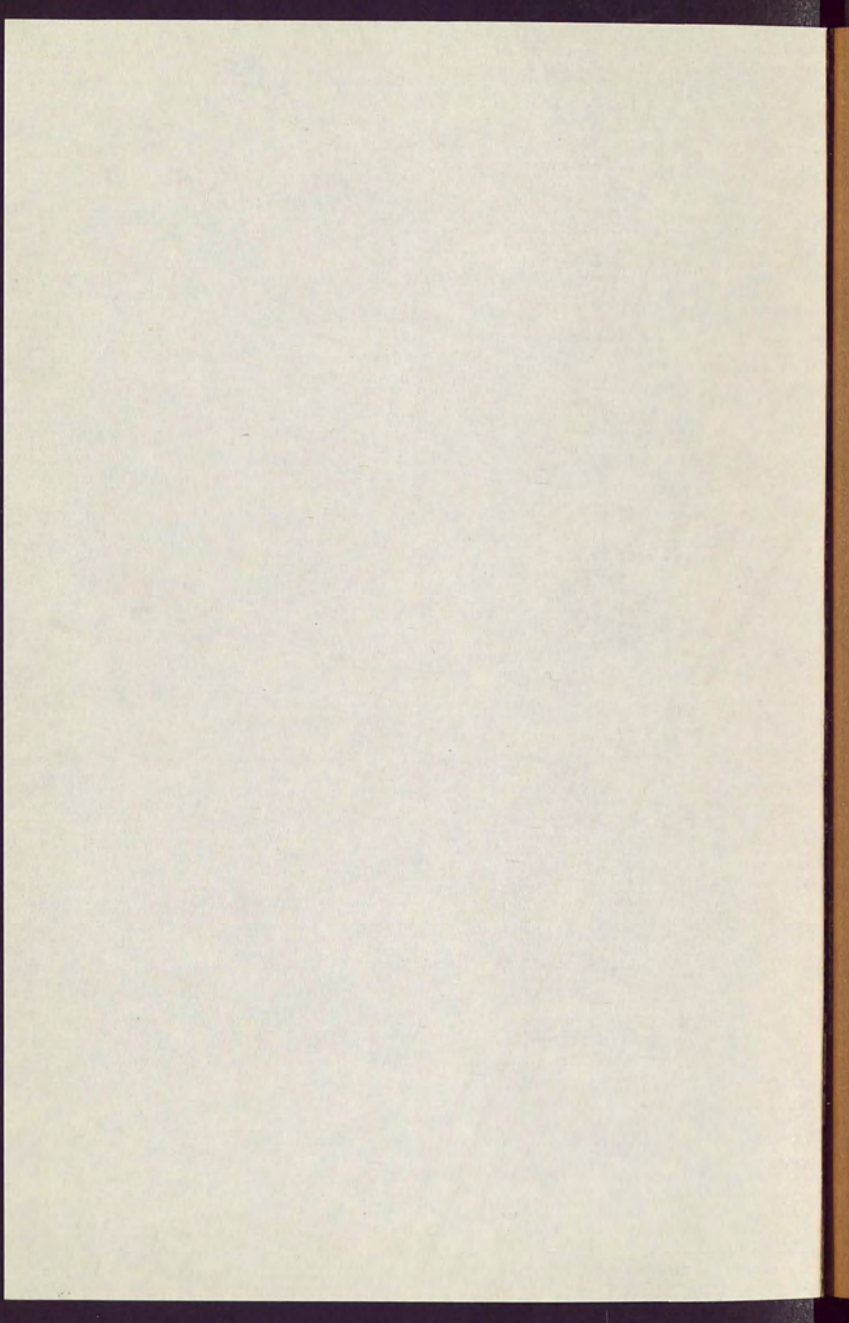

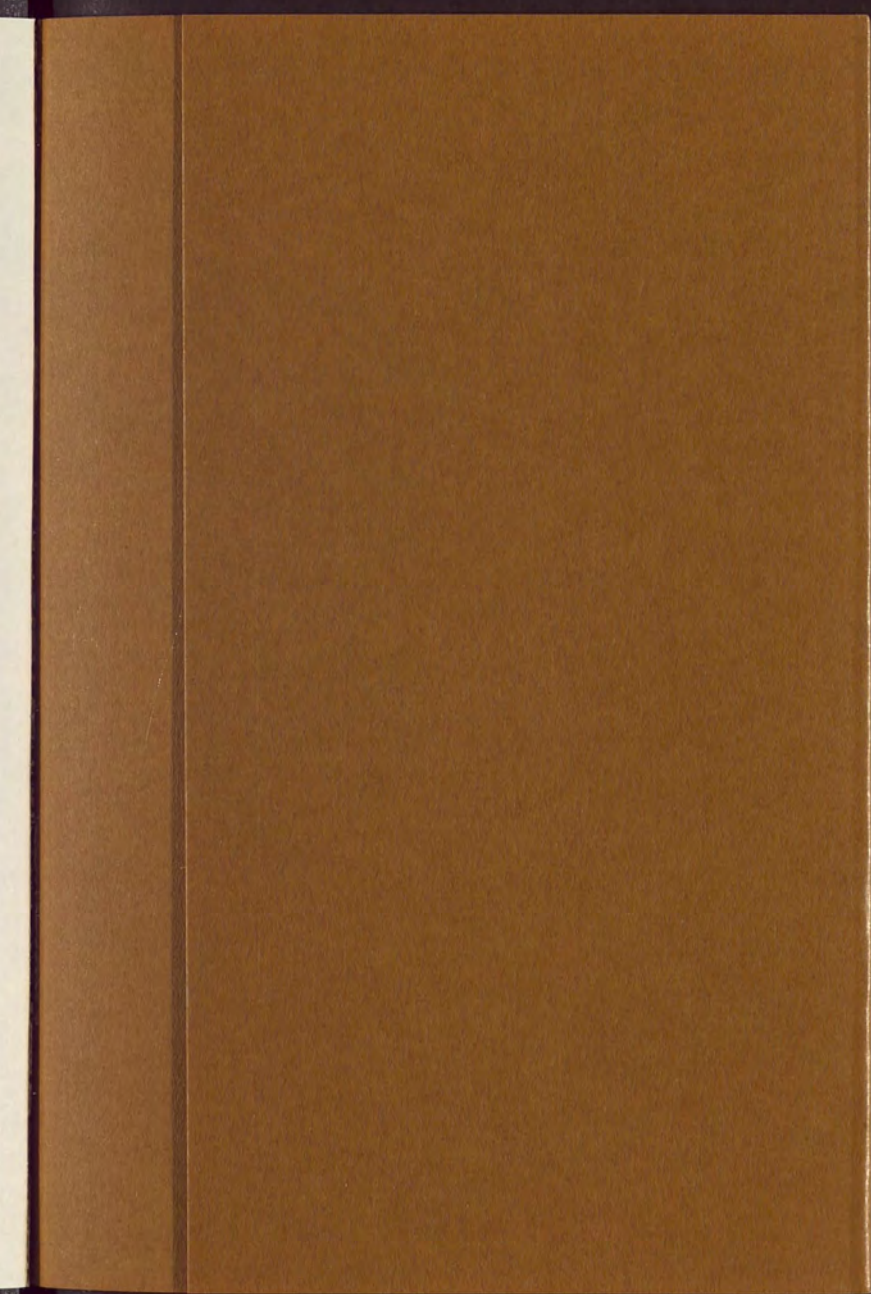

Esta edición facsimilar de
A saudade nos poetas gallegos
de Ramón Cabanillas e
Eladio Rodríguez González
rematouse de imprimir o
xoves, 30 de novembro de 2000,
festividade de San Andrés,
no obradoiro de Gráficas ATV,
en Santiago de Compostela.

ISBN 84-453-2938-3

9 788445 329382 >

CONSELLERÍA DE EDUCACIÓN
E ORDENACIÓN UNIVERSITARIA

Dirección Xeral de Política Lingüística